

PAPER DETAILS

TITLE: CHP PARTI MÜFETTİSLİK RAPORLARINA GÖRE MARAS(1933-1949)

AUTHORS: Erhan Alpaslan, Tülay Gökdemir

PAGES: 247-272

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4039428>

ISSN 1304-8120 | e-ISSN 2149-2786

Araştırma Makalesi * Research Article

CHP Parti Müfettişlik Raporlarına Göre Maraş (1933-1949)
Maraş According On The Inspectorate Reports Of Republican People's Party (CHP) (1933-1949)

Erhan ALPASLAN

Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü

ealpaslanksu@ksu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-7251-6733

Tülay GÖKDEMİR

Doktora Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü

tulay_gd@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-6159-0759

Öz: Cumhuriyet Halk Partisi, 1923-1946 yılları arasında kapsayan dönemde tek parti olarak iktidarda yer almış ve kurucu meclisin yegâne partisi olmuştur. Yeni bir rejim hayata geçiren parti, halkı siyasi ve kültürel yönden eğitime misyonunu da üstlenmiştir. Bu kapsamda çeşitli reformlar hayata geçirirken, taşranın durumu hakkında bilgi sahibi olmak ve partinin taşra teşkilatlarını teftiş için müfettişler görevlendirmiştir. Bu çalışma, CHP yönetiminin Maraş için gönderdiği parti müfettişlerinin hazırladığı raporlar doğrultusunda dönemin Maraş'ının siyasi, sosyo-kültürel ve sportif faaliyetlerine ışık tutmak amaçındadır.

Anahtar Kelimeler: Maraş, parti müfettişi, CHP, tek parti.

Abstract: The Republican People's Party came to power as the sole party in the period between 1923 and 1946 and became the sole party of the constituent assembly. The party, which implemented a new regime, also undertook the mission of educating the public politically and culturally. In this context, while implementing various reforms, it appointed inspectors to have information about the situation in the provinces and to inspect the provincial organisations of the party. This study aims to shed light on the political, socio-cultural and sportive activities of Maraş in the period in line with the reports prepared by the party inspectors sent to Maraş by the CHP administration.

Keywords: Maraş, Party inspector, CHP, single-party.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde öncelikli mesele toprak kayıplarını önlemek olmuştur. Bu doğrultuda azınlık tabir edilen Hristiyan vatandaşlarını ve onların haklarını koruma bahanesiyle iç işlerine karışmaya çalışan yabancı güçleri tatmin etmek adına ıslahatlar yapma yoluna girmiştir. Ancak milliyetçilik akımının etkisiyle bu pek mümkün olmamış ve topraklarının büyük çoğunluğunu kaybetmiştir. Elde kalan topraklarda kurulan cumhuriyet rejiminin de mevcut sınırlarını güvende tutmak gibi bir refleksi olur. Bu doğrultuda, özellikle doğu ve güneydoğu bölgelerinde Umumi Müfettişlikler ile güvenlik tesis edilmeye çalışılır. Direkt bakanlıklar ile irtibatla olan bu müfettişler, bölge güvenliğinin tesis edilmesi adına hâkimler de dâhil olmak üzere bölge memurlarını denetleme ve

*Geliş Tarihi:*02.07.2024

*Kabul Tarihi:*25.12.2024

*Yayın Tarihi:*30.04.2025

Atıf: Alpaslan, E. & Gökdemir, T. (2025). CHP Parti müfettişlik raporlarına göre Maraş (1933-1949). *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 247-272. Doi: 10.33437/ksusbid.1509123

hızlı çözümler yaratma adına gerekli gördüğü tedbirleri uygulatma yetkileri ile donatılarak görevlendirilirler. Özellikle bölgede bir Ermeni devleti kurulması düşüncesi ve Şeyh Sait İsyanı başta olmak üzere çeşitli Kürt isyanları sonrası, Cumhuriyet döneminde toplamda beş umumi müfettişlik hayata geçirilir.

Umumi Müfettişlik uygulaması Osmanlı Devleti'nde oluşturulan alt yapı üzerine Cumhuriyet döneminde de güvenliğin tesisi için kullanılırken; devletin bütün bölgelerde hissedilmesi ve eğitim, ekonomi, sağlık gibi hizmetlerin denetlenmesi ve sorunların giderilmesi için de ayrıca müfettişler görevlendirilmiştir. Osmanlı döneminde ilk kez Anadolu ve Rumeli'de Tanzimat sonrası reformların tatbikini kontrol için 1840 yılında görevlendirilmiş olan bu müfettişler, bölgedeki yöneticilerle ve memurlarla görüşerek bölgenin durumu hakkında bilgileri merkeze iletmislerdir. (Çadırcı, 1991: 197-198) Zaman zaman kesintiye uğrayan bu uygulama, cumhuriyet rejimi tek parti yönetimi döneminde hayata geçirilen parti müfettişlik uygulamasının da hayata geçmesinde etkili olur. 1923 yılı, parti müfettişlik uygulamasının başlangıcı olurken, 1935 yılında revize edilir. Buna göre milletvekili de olan parti müfettişlerinin yetkileri genişletilirken, parti ve halkevlerini de denetleyerek bölgenin her türlü problemi hakkında görüş belirtmeleri istenir. Müfettişler vasıtasıyla partinin iç denetiminin sağlanması da planlanmıştır. Bunun için parti, hem bölge milletvekillerinden hem de farklı bölge milletvekillerinden aynı yerler için raporlar talep etmiştir. Böylece bu raporlar sayesinde belgelerde yer alan bilgilerin sağlanması da yapılmış oluyordu.

CHP Parti Müfettişlik Uygulaması

Mustafa Kemal Atatürk, Halk Fırkasını kurmaya karar verdiği günlerde, kurulacak olan partinin halkın partisi olacağını, Türkiye toplumunda herhangi bir sınıf ayrımı olmadığı gerekçesiyle halkın tüm kesimlerini kucaklayacağını açıklamıştır. O'na göre Halk Fırkası, Türk halkına siyasi eğitim verme misyonu olan bir partiydi. Bu parola ile yola çıkan Atatürk ve arkadaşları, 9 Eylül 1923 tarihinde Halk Fırkasını kurarak Türk siyasi hayatında yeni bir devre kapıları aralamışlardı.

Kısa sürede yurt çapında yaygın bir örgüt yapısı oluşturan CHF, taşradaki mensuplarının çalışmalarını denetlemek amacıyla yılın belirli dönemlerinde teftiş uygulamaları yapmış 1925 yılında il örgütlerini 14 mıntıkaya ayırmış ve her mıntikanın başına bir müfettiş görevlendirmiştir. (Uyar, 1999: 244; Sancaktar, 37) Partinin 1927 Nizamnamesi uyarınca, söz konusu mıntıkların müfettişlerini Umumi İdare Heyeti belirleyecek ve bunları Riyaset Divanı'nın onayına sunacaktı. (Uyar, 1999: 244) Bu nizamnameye göre müfettişler bölgede en yetkili parti idarecisinden daha etkin olacaktı ve parti hesaplarını denetleyebileceklerdi. (CHF Nizamnamesi, 1927: 17; Karayaman, 2018: 428) İlerleyen yıllar içerisinde, parti taşra örgütlerinin teftişi konusu daha sistematik bir hale getirilmiştir. 1931 Nizamnamesi'nin "*Teşkilâtın teftiş ve murakabesi*" başlıklı 42. maddesine göre: "*Fırka teşkilâtının teftiş ve murakabesine Umumi İdare Heyeti âzâları memur olabileceği gibi Fırka mebus ve mensupları da bununla tavzif edilebilir. Teftiş vazifeleri ve zamanları, lüzumuna göre kâtib-i umumilikçe tayin edilir. Bunun için bir talimatname yapılır.*" denilmiştir. (Tunçay, 1999: 457; Karayaman, 2018: 428) Nizamnamede teşkilâtın teftişi konusu bu şekilde belirtildikten sonra yine 1931 yılında *Cumhuriyet Halk Fırkası Teftiş Raporu* yayınlanır. Raporda, teftişi yapacak görevlilerin hangi noktalara dikkat etmesi gerektiği üzerinde durulur. (Karayaman, 2018: 429)

Recep Peker hükümeti, 2 Haziran 1935 tarihinde, parti müfettişi olarak görevlendirilen milletvekilleri için "*CHP Teftiş Bölgeleri ve Teftiş İşlerini Yürütme Planı*" hazırlar. Bu plana göre; Parti Umumi İdare Heyeti ülkeyi, 23 vilayeti içeren 7 teftiş bölgesine ayırır. Planda müfettişlerin dikkat etmeleri gereken noktalar olarak; il örgütlerinin parti prensiplerini yayma çalışmaları, örgütlerin parti tüzüğü doğrultusunda çalışıp çalışmadıkları, parti görevlileri ile hükümet görevlileri arasındaki uyumun nasıl olduğu, vilayet halkının partiye ve parti görevlilerine bakış açıları, halkevlerinin, gençliğe yönelik faaliyetlerin ve mali işlerin işleyişinin nasıl olduğu belirlenir. (CCA, 490-1-0-0/686-330-1: 1) Müfettişlere milletvekili maaşlarına ek olarak bu görev için de ayrıca ücret ödenmiş ve yol harcırahları karşılanmıştır. (Karayaman, 2018: 432) Bu kapsamda Maraş bölgesinde de parti müfettişleri ve bölge milletvekilleri tarafından raporlar hazırlanmış ve merkeze sunulmuştur. Bunlara ilaveten CHP Nizamnamesi 91. Madde H paragrafına göre de Parti İl İdare Heyeti her altı ayda bir Parti Genel Sekreterliğine çalışma raporları sunmuştur. (CCA, 490-1-0-0/686-330-1: 1) 1927 yılı nizamnamesinde müfettişlik başlığı ayrı olarak açılmışken 1931-1935 nizamnamelerinde buna rastlanmaz. 1939

nizamnamesine bakıldığında 55. madde ile müfettişlik yeniden tüzükte yerini alır. 1940 yılında illerde değişiklikler yapılarak müfettişlik sayılarında da değişikliğe gidilmiştir. Buna göre ülke geneli müfettiş sayısı 25'e çıkmıştır. (Şahin, 2016) 1946 yılında bu rakamın 27 olduğu görülmektedir. (Bal, 2013: 732; Doğanay, Çelik, 2019: 103) 1948 yılında müfettişlik bölgesi sayısı 25 olmuş ve müfettişlere partiye gelen şikayetler doğrultusunda veya müfettişin gerekli gördüğü konular hakkında soruşturma yetkisi verilmiştir. 1950 yılına gelindiğinde müfettiş sayısı 50'ye çıkmıştır. (Karayaman, 2018: 431-432) Aynı yıl CHP'nin seçimleri kaybetmesi neticesinde partinin mali gücü sarsılmış, müfettişlerin ödemelerinde zorluk yaşanacağı göz önüne alınarak 25 Mayıs 1950 tarihinde bu uygulamaya son verilmiştir. 1951 tüzüğünde de zaten müfettişlik uygulamasına yer verilmemiştir. (Karayaman, 2018: 433) Parti müfettişliğine her ne kadar son verilmiş olsa da günümüzde parti denetmeni adı altında devam etmektedir. (Bal, 2013: 738)

Maraş Bölgesi Raporları

Maraş, antik çağlardan beri coğrafi konumu itibari ile yerleşim yeri olmuş bir bölgedir. Bunda su kaynaklarına sahip olması, etrafının dağlarla çevrili olması dolayısıyla savunmaya elverişli olması, verimli arazilere sahip olması, ticaret yolları üzerinde olması gibi etkenlerin rolü büyüktür. (Gürbüz, 2014: 125) Osmanlı döneminde Vilayet-i Türkmân olarak anılan (Döğüş, 2014: 33) şehrin %59,7'si dağlar, %24'ü platolar ve %16,3'ü ovalardan oluşmaktadır. (Gürbüz, 2014: 100) Kent; Elbistan, Afşin, Göksun, Pazarcık, Türkoğlu,¹ Çağlayancerit, Ekinözü, Nurhak ve Andırın ilçelerinden oluşmaktadır. Şehir hakkında Osmanlı dönemine ait bilgilere o dönemler Halep sancağı olması hasebiyle Halep salnamelerinden edinebilmekteyiz. (Avcı, 2014: 158) Cumhuriyet dönemi Maraş'ı hakkında ise CHP raporları zengin bir veri sunmaktadır. Parti müfettişlik raporları (1936 yılında Şevket Ödül, 1940 yılında Mitat Aydın), bölgeyi ziyaret eden milletvekillerinin raporları ve bölge milletvekillerinin sundukları raporlar ışığında partinin taşradaki işleyişi, ekonomik gücü, halk ile etkileşimi gibi başlıklarda fikir sahibi olabildiğimiz gibi bu raporlar şehrin sosyal, kültürel ve ekonomik durumu hakkında da aydınlatıcı metinlerdir.

İdari ve Siyasi Durum

Partinin mali durumunda emlak gelirleri önemli bir yekûn teşkil etmekte idi. Bu bağlamda 1927-1929 yılları arasında emlak alımı için 6600 lira harcadığı görülmektedir. Aynı zaman aralığında 3315 lira 90 kuruşluk emlak satışı yapılmıştır. Merkezden gerekli izinlerin alınmadan satışı yapılan, bedelinin bir kısmı alınan emlak geliri ise 1464 lira 50 kuruştur. Parti elinde bulunan dükkân kira gelirleri toplamda 680 lira 85 kuruş kaydedilmiştir. 273 lira 40 kuruş ise kira alacağı görülmektedir. Toplam gelir ve giderler hesaplandıktan sonra 1 Şubat 1933 tarihinde kasada toplamda 468 lira 25 kuruş olduğu görülmektedir. Bu belgeye göre 1933 senesinde mevcut olan parti binasının belediyeden² 8000 liraya satın alınmış olduğu anlaşılmaktadır. 05.08.1933 tarihli rapora göre belediyeye bu satın almadan oluşan borcun tamamı ödenmemiş ve bundan dolayı binanın tapusu alınmamıştır. Parti yeni binaya Ekim 1932'de taşınmıştır. Boşaltılan eski bina ise Milletvekili Abdülkadir Bey'in oğlu Dr. Sait Bey'e 120 lira bedelle kiraya verilmiştir. (CCA, 490-1-0-0/686-328-1: 37-57; CCA, 490-1-0-0/686-328-1: 95-99) Bir diğer gelir kaynağı olan aidatlar ise hiç düzenli toplanamamış, bağışlar da yetersiz kalmıştır. Halk, kurumları ayakta tutmanın kendilerine bağlı olduğunun idrakinde değildir. Dolayısıyla yardım paraları tam manasıyla tahsil edilemiyor, toplanan paraların makbuzları gerekli şekilde kesilmiyor bağlı olarak toplanan miktar belli olamıyordu. (CCA, 490-1-0-0/686-328-1: 3-12) 1933 yılı için 1200 liralık tahmini bir gelir kaydedilmesine karşın bu gelirlerin gelmediği, giderlerin ise gayrimenkul gelirlerinden karşılandığı 26.07.1934 tarihli raporda görülmektedir. O tarih için kâtip, hademe maaşları bile mülk gelirlerinden karşılanmıştır. Aynı yıl maliyeye olan borç miktarı 3285 lira 10 kuruş, belediyeye olan borç 6500 lira olarak kaydedilmiştir. Belediye ve Vilâyet Özel İdaresinden herhangi bir yardım görmeyen partinin bazı mülkleri satılarak maliyeye borçlarının yarısının ödendiği de belirtilmiştir. (CCA, 490-1-0-0/686-328-1: 37-57; CCA, 490-1-0-0/686-328-1: 95-99) Burdur Milletvekili Halid (Onaran) Bey gelir gider defterlerini usulüne uygun şekilde tutturmaya ve bütçeye kaydettirmeye başlamıştır. Merkezden

¹1960 yılına kadar ismi Eoğlu idi. Bilgi için Bkz. "Kahramanmaraş'ın İlçeleri", *Akdeniz'in Altın Kenti Kahramanmaraş*, Genel Koordinatör: Seydihan Küçükdağlı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2014, s. 153.

² 1926 yılına kadar henüz belediyenin de kendine ait bir binası yoktu. Bilgi için Bkz. Cengiz Şavklı, Nermin Gümüşalan, "Cumhuriyet Döneminde Kahramanmaraş". *Akdeniz'in Altın Kenti Kahramanmaraş*, Genel Koordinatör: Seydihan Küçükdağlı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2014, s. 81.

gelen direktifler doğrultusunda ise gayrimenkulleri satmak suretiyle borçların ödenmesine girişilmiştir. Bu usulle Babahalil oğlu Ahmet Efendi'ye olan 1000 lira ve maliyeye olan borcun bir kısmı ödenir. İl İdare Heyeti ve Belediyeden ne partiye ne de halkevine maddi bir destek sağlanmadığı görülmektedir. (CCA, 490-1-0-0/686-328-1: 100-109)

1941 tarihli rapordan Maraş merkez, Elbistan, Göksun veya Andırın'ın hesap defterlerinin muntazam tutulmuş olduğu anlaşılmaktadır. Maraş il parti binasının tapusunun partiye geçtiği, buna karşın Elbistan parti teşkilatı ve halkevinin belediyede birer odada bulunduğu görülmüştür. Göksun'da ise parti ve halkevinin birer köy evi kiraladıkları belirtilmiştir. Andırında keza yine belediye binasına sığınmış durumdadır. Ancak kaymakamın da yardımları ile bina inşaatı başlamış ve o tarihe kadar %80'i tamamlanmıştır. (CCA: 490-1-0-0/1579-433-1: 46-47; CCA, 490-1-0-0/686-331-1: 95)

19.09.1940 tarihli raporda yardım paralarının gerektiği gibi toplanamıyor olmasının yanında, Maraş, Andırın, Elbistan ve Göksun'da devir işlemlerinin tamamlanmamış olduğu; Maraş hesaplarında bin liralık bir açığın olduğu ve Göksun Halkevinin yeni kurulduğundan dolayı henüz hesap tutmaya başlanmadığı,³ bu hesapların parti hesabından yürütüldüğü gibi aksaklıklar belirtilmiştir. (CCA: 490-1-0-0/1579-433-1: 61) Bunun yanında Maraş merkez ocaklarının kendi kendine yeterli maddi imkânı olduğu görülmektedir. Ayrıca Göksun %68, Maraş Merkez %25, Elbistan %15, Andırın %15 yardım parası toplayabilmiştir. Parti İdare Heyetinde okuma-yazma bilmeyen kişi olmadığı tespiti yapılmıştır. (CCA, 490-1-0-0/686-330-1: 2-22) İl fakirdir ve bu nedenle belediye çalışanlarının maaşlarını bile ödeyemeyecek durumdadır. 1941 yılı raporunda Mitat Aydın, ilk teftişlerine göre gerek merkez gerek kaza idare heyeti devir işlerinde ciddi düzeltilmeler görse de hâlâ bir üşengeçlik gözlemlediği notunu düşmüştür. Örneğin Maraş vilayet yeni idaresi, eski idareden hesapları devralmış ancak ayniyet üzerinde tam devir yapılmamıştır. Kaza idare heyetlerinin hesaplarının muntazam yapıldığına değinilirken; demirbaş defterlerinin olmaması eksiklik olarak kaydedilmiştir. Elbistan hesaplarının ciddi olarak tutulduğuna, demirbaş defterinin mevcut olduğuna ancak eski idareden devir yapılmadığına değinilerek en kısa sürede bu belgelerin tamamlanması gerektiği belirtilmiştir. Göksun'da eski idareden yeni idareye devir işlemi yapılmıştır. Bu kazada da yine demirbaş defteri mevcut değildir. Bu durumu düzeltmek için Kaymakamlıktan iki maliyeci talep edildiği, partiden de bir kişinin komisyona dâhil edilmesiyle demirbaş defterinin düzenleneceği belirtilmiştir. Andırın kazasında devir işlerinin tamamlandığı görülmektedir. Bu kazada hesap işleri de muntazam şekilde yapılmıştır. Halkevlerinin gelirleri belediyeler ve hususi bütçe katkılarıyla oluşmaktaydı. Maraş Belediyesi sıkıntı içinde olduğundan dolayı bu hususta yetersiz kalmış olsa da kaza belediyeleri muntazam şekilde halkevi yardımlarını gerçekleştirmiştir. Aydın raporda, *"hükûmet ve belediye tarafından halkevlerimizin himaye gördüğünü söylemek bir hakikati ifade etmekten başka bir şey olamaz"* demiştir. Vilayet İdare Heyeti kendi bütçesini kendisi ve bağlı kazalara pay ederek kullanmaktadır. Bu nedenle Elbistan'a 300, Andırın'a 200, merkeze 300 lira dağıtmıştır. Partiyeye yapılan bu yardımlardan halkevleri de aynı şekilde istifade edebilmekte idi. Maraş halkevi hesaplarının özenle yapılmış olmasına rağmen düzenli defter tutulmadığı görülmüştür. Haziran ayından itibaren defter üzerinden hesapların tutulması bu halkevinden istenmiştir. Demirbaş defteri de yine mevcut olmasına rağmen devir işleminin yapılmamış olduğu görülmüş ve yapılması talep edilmiştir. Kütüphane için ise merkez talimatları doğrultusunda üç tane kayıt defteri hazırlanması ve birisinin merkeze gönderilmesi istenmiştir. Elbistan hesapları muntazam olarak yapılmıştır. Demirbaş defteri mevcuttur. Kütüphane defterine ise merkezden gönderilen kitapların tamamı geçirilmemiştir. Göksun hesapları muntazam tutulmuştur. Parti binasında ikamet edilmesinden dolayı demirbaş defterine gerek duyulmamıştır. Bir komisyon oluşturularak demirbaş ve kitap defterlerinin oluşturulması için merkezden senede bir iki bin liralık bir yardım talep edilmiştir. (CCA, 490-1-0-0/1579-433-1: 27-31) Aynı raporun II. büroyu ilgilendiren kısmında Maraş valisi ve belediyenin partiye maddi yardımlarda bulunduğu görülür. Hatta bu yardımlar düzenli şekilde yapılmaktadır. Bütçeleri kısıtlı olmasına rağmen (180 bin gelir) valilik, parti bütçesine senelik 4000 lira yardım parası ekler. (CCA, 490-1-0-0/686-331-1: 8-13; CCA, 490-1-0-0/687-332-1: 49-55; CCA, 490-1-0-0/1579-433-1: 27-31) XII. büroyu ilgilendiren bölümde gelirler, Maraş bütçesi özel muhasebeden 4000, Belediyeden 2000, üye aidatından 115, çeşitli gelirlerden 1000, bağışlardan 100 lira olmak üzere toplamda 7215 lira olarak kaydedilmiştir. (CCA, 490-1-0-0/686-331-1: 35; CCA, 490-1-0-0/687-332-1:

³ 23.11.1940'ta kaleme alınan cevap yazısında eksik olan bin liranın bir karışıklıktan dolayı oluştuğunu, Göksun Halkevine kendi hesaplarını tutmaları yönlü bir yazı gönderildiği cevabı verilmiştir. Bilgi İçin Bkz. CCA, Kurum: 490-1-0-0/Cumhuriyet Halk Partisi, Yer: 1579-433-1, s. 49.

73) Yine aynı kısımda 12.05.1941 tarihinde gelirlerin 7321,30 kuruş, masrafların 7175 lira olduğu, 146 lira da bakiye olduğu görülmektedir. Ayrıca 1939 senesinden 1940'a 1388,46 kuruş devretmiştir. Maraş Kaza İdare Heyeti 1940 bütçesi Vilayet İdare Heyetinden alınan yardım 300, aidatlar 50, bağışlar 100 ve belediyenin yaptığı 100 liralık bağış olmak üzere 550 liradan ibarettir. (CCA, 490-1-0-0/686-331-1: 36) Elbistan'da belediyeden 500, Efsus Belediyesinden 150, Efsus Belediyesi spor yardımı 250⁴, çeşitli gelirler 100, Vilayet İdare Heyetinden 300 lira yardım, bağışlar 30 ve teahhüdât 400 lira olmak üzere 1730 liradır. (CCA, 490-1-0-0/686-331-1: 36; CCA, 490-1-0-0/687-332-1: 73) Göksun aidatlar 200, bağışlar 10, belediyeden 150 ve çeşitli gelirlerden 15 lira olmak üzere 375 liralık bütçeye sahipti. (CCA, 490-1-0-0/686-331-1: 36; CCA, 490-1-0-0/687-332-1: 74) Andırın Vilayet İdare Heyeti yardımı 200, çeşitli gelirler 200, bağışlar 100, belediyeden 50, aidatlardan 50 ve müsamereden 50 olmak üzere 650 liradır. (CCA, 490-1-0-0/686-331-1: 36; CCA, 490-1-0-0/687-332-1: 74; CCA, 490-1-0-0/1579-433-1: 27-31) 1942 yılına bakıldığında Parti İdare Heyeti hesaplarının düzene girdiği görülmektedir. Toplamda 592.72 liranın 505.47 lirasının bankada olduğu, geri kalanının ise mutemetlerde olduğu görülmüştür. Maraş merkez kazasının 15.10.1941'e kadar geliri 612.000 lira, giderleri 568.85 liradır. Göksun kazası için 08.10.1941 tarihine kadar gelirlerin 451.93, giderlerin 195.00 lira olduğu belirtilmiştir. Andırın kazasının 11.10.1941 tarihine kadarki gelirlerinin 567.65 lira giderlerinin 506.66 lira olduğu, geri kalan miktar olan 60.99 liranın mutemetlerde bulunduğu görülür. 20.06.1942 tarihli 78987 sayılı raporda İstiklal Okulunun bahçesinden bölünerek Kurtulmuş ocağına verilen arazinin ve binaya yapılmış olan masrafların bahsi edilerek; burada akşamları halkın toplandığı ve radyo dinledikleri için bu yerin ocağa verilmesi talep edilmiştir. Hesap işlerinin nizamnameye uygun gerçekleştiği, 1941 bütçesinin 10103,46 lira olup 6813,04 lira masraflar düşüldükten sonra 2486 liranın bankada 168 liranın ise veznedede olduğu gösterilmiştir. Ayrıca 3000 lira bağış kabul edildiği halde bu bağışların vadedilen yerlere kullanılmadığına da dikkat çekilmiştir. Raporda, Maraş Kaza İdare Heyetinin hesaplarının muntazam yapıldığı görülmektedir. 575 lira bütçe ayrılan Kaza İdare Heyetinin 912 tahakkuk ve 876.16 masraflar sonrası 35,90 liranın veznedarda kaldığı anlaşılmaktadır. Elbistan kazası bütçesinin 1130 lira olduğu, 1057,51 tahakkuk, 1029,93 kuruş masraflarının olduğu ve kasada 27,58 lira kaldığı hesabı yapılmıştır. Göksun kazasının hesaplarında da bir sorun görülmediği beyanı vardır. Buna göre bütçesi 870 lira olan kazanın 601.10 lira tahakkuk ve 237.05 lira masraftan sonra ellerinde 364.05 kuruş kaldığı anlaşılmaktadır. Ancak daha öncesinden veznedar Hamdi Dereli'nin hesabında kalmış olan 30 liranın parti veznesine yatırılması hususunda kendisine emir verildiği de belirtilmiştir. Hesap işlerinde Andırın kazasının da sorunsuz olduğu görülür. (CCA, 490-1-0-0/1579-433-1: 18-19) Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'nin 22.09.1942 tarihli Maraş İl İdare Heyetine gönderdiği 50561 sayılı yazıda teftiş raporunda usul ve nizama aykırı gelen yerler belirtilerek, gerekli düzeltmelerin yapılması istenir. Buna göre Maraş vilâyeti için: belediyenin 3000 lira bağış kabul etmesine rağmen önceki yıl ve içinde bulunulan yıl için verilen taahhütleri yerine getirmediği, 912 lira tahakkuk eden miktarın 876 lira 16 kuruş düşüldükten sonra kalan 35 lira 90 kuruşun veznedarın elinde kalmış olduğu; Göksun kazası için: Eski veznedar Hamdi Dereli'nin hesabında 30 lira kadar meblağın görüldüğü, bunun tahsil edilmesi ve parti kasasına kaydedilmesi için gerekli işlemlerin yapılması ve merkezin bu konu ile alakalı bilgilendirilmesi gerektiği maddeleri yer bulmuştur. (CCA, 490-1-0-0/1579-433-1: 3-5) 07.05.1943 tarih, 543 sayılı raporun XII. Büroyla ilgili kısımda, Maraş idare heyeti defterlerinin özenli şekilde tutulduğu belirtilmiştir. Buna göre 12.226 lira gelir, 11.284,54 lira gider kaydedilmiştir. Geriye kalan tutarın 736,76 lirası bankada, 239,90 lirası mutemetlerin elindedir. 12.07.1944 tarihli 847 sayılı CHP İl İdare Heyetinin birinci altı aylık raporu Başkan Ahmet Gürün tarafından Parti Genel Sekreterliğine sunulmuştur. Partiye 15.513 kişinin kayıtlı olmasına rağmen yardım paralarının, özellikle köylerde düzenli toplanamadığı anlaşılmaktadır. Toplam tahsilat %35 civarındadır. (CCA, 490-1-0-0/687-335-1: 57-61) 27.02.1946 CHP İl İdare Kurulunun ikinci aylık raporuna göre halkodaları için İl İdare Kurulu 1946 bütçesine Maraş Halkevi için 6000, halkodaları için 1500; Elbistan Halkevi ve odaları için 1400; Göksun için 1000, Afşin için 1000; Pazarcık için 1000, Andırın için 800 lira verilmiştir. (CCA, 490-1-0-0/687-336-1: 2-48)

20.03.1933 tarihli 36337 numaralı Konya Mebusu Ahmet Hamdi (Dikmen) Bey'in CHF Genel Sekreterliğine gönderdiği rapor, parti şehir yapılanmasını eleştirel niteliktedir. Maraş'a ulaştığı andan itibaren vali de dâhil gerekli görüşmeleri gerçekleştiren Dikmen, CHF yetkililerinin üzerlerine düşen

⁴ Bu rakam raporda net olmamakla beraber hesap toplamına göre 250 lira çıkmaktadır. Bilgi İçin Bkz. CCA, Kurum: 490-1-0-0/Cumhuriyet Halk Partisi, Yer: 1579-433-1, s. 29.

görevleri layıkıyla yerine getirmediği, hatta merkezi olumlu beyanatlarla yanılttıklarını izah eder. Parti ileri gelenlerinin inkılapların yerleştirilmesine, irticanın önlenmesine vb. dair hiçbir çalışma içerisinde olmadıklarının altını çizer. Partiyi Kadı Zadelerin (Ziya Bey) yönettiğini, bu kişilerin yanlış uygulamalarını merkeze ileten memurların ise çeşitli bahaneler üretilerek görevlerinden uzaklaştırıldığını yazar. Bunun yanında partiye muhalefet eden herhangi bir kesimin olmadığına da vurgu yapar. (CCA, 490-1-0-0/686-328-1: 78-84) Partinin şehir içi çalışmalarının yetersiz olduğu iddiasında bulunur. Talimatname gereği zorunlu olan mali defterlerin de tutulmadığını belirtir. Yine parti üyelerinin kaydedilmesi gereken defterin düzenli tutulmadığı, ayrıca üyelerden toplanması gereken aidatların da tahsil edilmediğini açıklar. Raporda, Göksun kazasında parti teşkilatının olmadığı belirtilmiştir. Parti yönetiminde bulunan kişilerin, partinin umdelerini halka yaymak yerine kendi isimlerini parti vasıtasıyla yüceltip partiyi istismar eder durumda olduğu ileri sürülmüştür. Bu kişiler zorbalık yoluyla çeşitli ihalelerde rakipsiz şekilde boy göstermiş, ekonomik yönden kendilerini güçlendirecek işlerde bulunmuşlardır. Örneğin; pek çok arazinin sahibi olmuşlardır. İl İdare Heyeti Başkanı Kadızade Ziya Bey, Belediye Başkanı kardeşi Tevfik Bey, ailenin damadı ise Milletvekili Abdülkadir Bey'dir. Halkla yaptığı istişareler neticesinde Ahmet Hamdi Bey, Kadızade ailesinin işgal ettikleri mevkileri şahsi çıkarları için kullandıklarını yazmıştır. Çeltik ekimi de bu ailenin tekelindedir ve çeltik tarlalarının sulanması için lazım olan suyu bu aile yönetir hâle gelmiştir. Çeltik tarımı ile uğraşan çiftçi geçinemeyen durumdadır. Bu konuda halkın İsmet (İnönü) Paşa'ya da çeşitli şikayetleri olmuş ve soruşturmaların devam etmekte olduğu anlaşılmaktadır. Ancak daha önce açılan tahkikatlar neticesiz kaldığından dolayı aile semirmeye devam etmektedir. Bu gerekçeler ışığında Ahmet Hamdi Bey, tahkikatların usulünce yapılmasını ve neticelenmesini ister. Bu ailenin usulsüzlükleri ekonomik eksenli değildir sadece. Maraş'ta bir halkevi olmamasından dolayı gençler birliğini yöneten aile, merkezi yanıltıcı haberler iletirken Ahali Fırkasının da gizli bir uzantısı gibi çalışmıştır. Kadızade ailesinin usulsüz hareketlerinden Beyazitzadeler, Kısakürekzadeler, Öksüzadeler, Şişmanzadeler, Nazifzadeler, İşbahzadeler, Sarıfakızadeler, Şirikçizadeler, Çiftçizadeler gibi başka aileler de muzdariptir. Kadızadelere karşı tavır takınan herkes bir şekilde partiye muhalefetle suçlanmıştır. Ahmet Hamdi Bey Maraş'ın durumunu bu şekilde yansıttıktan sonra ivedi şekilde parti yönetiminin değiştirilmesi gerektiğini tavsiye etmektedir. Ancak Kadızade ailesinin tesiri altında kalmayacak Maraşlı bir kişinin olmadığını, bu nedenle de parti başına dışarıdan birinin atanmasının uygun olacağını salık vermiştir. Belediye Başkanının da Kadızade ailesinden olduğunu yukarıda belirtmiştik. Bu zat da mevkisinin kendisine verdiği güce dayanarak kendilerine muhalif olan esnafa zorluklar çıkarmaktadır. Partide gerekli tasfiyelerin yapılması durumunda belediyenin aynen bırakılmasının uygun olmadığını belirten Ahmet Hamdi Bey, belediye başkanlığına da dışarıdan birinin atanmasının uygun olacağı kanaatinde olduğunu yazmıştır. (CCA, 490-1-0-0/686-328-1: 85-94)

05.08.1933 tarih, 36360 numaralı yazı Milletvekili Halit Bey'in parti başkanlığına tayin edilmesi ile alakalıdır. (490-1-0-0/686-328-1: 59) 02.09.1933 tarih, 36372 numaralı raporda parti ilkeleri ve prensiplerine aykırı herhangi bir görüş olmadığı vurgusu ile gençler birliği yönetiminin uygunsuzluğu ortaya konmuştur. (490-1-0-0/686-328-1: 37-57) Bu rapora ek olarak bir ay müddetle Maraş'ta bulunacak olan Burdur Mebusu Halid (Onaran) Bey'den de bir rapor talep edilmiştir. 20.09.1933 tarih, 36376 numaralı rapor Halid Bey tarafından hazırlanmış ve CHF Genel Sekreterliği Yüksek Katına sunulmuştur. Raporda: Partinin vaziyeti, partinin Hükûmet ile münasebet derecesi, Vali'nin partiye karşı aldığı tavır ve hareket, Vali'nin evinin taşlanması meselesi, Sabık Vali Bekir Sami Bey'in parti ile anlaşamamasının sebepleri, Kadızade ailesinin partideki nüfuzunun araştırılması, çeltik sulama meselesi, Milletvekili Abdülkadir Bey hakkında kanaat, Gençler birliği idaresindeki istifaların nedenlerinin araştırılması, Ata Bey'in durumu, Abdülkadir Kemali'nin Ahali Fırkası için Maraş'ta yaptığı propagandaları kimlerin desteklediğinin araştırılması ve yapılan ve yapılması gereken işlerin tetkik edilmesi şeklinde on üç maddelik inceleme neticelerini ihtiva etmesi istenmiştir. Maraş'ın o zaman için on dört nahiyesi olduğu anlaşılan raporda, bu nahiyelerde herhangi bir parti binası bulunmadığı ve toplantı yapılmadığı görülmektedir. Parti teşkilatının Elbistan'da bir nebze iyi durumda olduğu ancak Göksun ve Andırın için durumun tam tersi olduğu görülmektedir. Parti ile hükûmet arasında da kopukluk vardır. Bunun nedeni olarak vali ve Parti Başkanı Sabık Bey'in birbirlerinden pek hazzetmemeleri gösterilmektedir. Anlaşmazlığın temelinde ise Vali Bekir Sami Bey'in harcama yapılmasını istediği işler ile partinin gerekli gördüğü işlerin uyuşmaması gösterilebilir. Vali Bey, parti başkanının Kadızadelerden Ziya Bey olmasından dolayı Kadızade ailesini bu anlaşmazlıkların asıl sebebi olarak görmektedir. Hatta bir süre sivil ve resmi polislerin parti binasını valinin isteği doğrultusunda

gözetlediği, partiye gelip gidenlerin kaydedildiği iddiaları gündeme gelmiştir. Valinin bu konuda teminatı⁵ üzerine Maraş CHF Vilâyet İdare Heyeti Başkanı Burdur Mebusu Halid Bey, konu hakkında tahkikat yapılmaması fikrine varmıştır. Vali'nin halk içine girmemesini, otoritesinin sarsılmaması ile açıkladığı vurgusu yapılarak halkla arasında mesafe olduğu görülmektedir. Vilayette Eski Sağlık Müdürü, Doktor Ethem Bey ve Vali Bey'in evleri taşlanmış, failer bulunamamıştır. Zaten ufak çaplı taş atıp kaçma hadiseleri olmasından dolayı araştırmanın derinleştirilmesine gerek görülmemiştir. Raporda dikkat çeken başlık Ahali Fırkası'nı Maraş'a getiren Abdülkadir Bey'in arkasında kimlerin olduğunun araştırılmasını kapsayan 12. başlıktır. Yapılan tahkikat neticesinde bu kişilerin Ahali Fırkası'nı Adana'da kuran Hacı Evliya, Maraş'tan Nuri ve Eski Mebus Tahsin Efendi'ler olduğu kayda geçirilmiştir. Abdülkadir Bey, Maraş'ta İtilafçılardan Şükrü Bey'in evinde kalmıştır. Resmi makamlara ziyaretlerde bulunan Abdülkadir Bey'e birçok kurumdan da iadeiziyaret gerçekleştirilmiştir. Ahali Fırkası Reisi, Hacı Evliya Efendi'nin yeğeni Diş Hekimi Turgut Bey olmuş, Şükrü Bey de üye kaydedilmiştir. Fırkaya halkın ilgisi olduğu belirtilen raporda, köylerde yürütülen partililik çalışmalarının hükûmet tarafından engellendiği notu düşülmüştür. Zaten Abdülkadir Bey'in firarı sonrasında parti kapatılmış, belge ve kayıtlarına hükûmet tarafından el konulmuştur. Belediye başkanlığına il baş mühendisinin vekâlet ettiği ve bağlantılı olarak şehir işlerinin gereğince sürdürülemediği, bu nedenle Maraşlı ve tecrübeli bir kişinin belediye başkanı olarak gönderilmesi gerektiği; Göksun ve Andırın kazalarının teşkilatının yeni baştan şekillendirilmesi adına Avukat Hami ve Tüccar Abdülkadir Bey'lerin görevlendirildiği şeklindedir. (CCA, 490-1-0-0/686-328-1: 37-57)

25.11.1933 tarih, 36679 numaralı teftiş raporunda önceki raporuna atıfla başlayan Burdur Milletvekili Halid (Onaran) Bey, belediyenin iyi çalışmadığını hatırlatmıştır. Kötü yönetim zamanında belediye reisliğine vekâlet eden Vilâyet Nafia Baş Mühendisi Sami Bey'in askere gitmesi üzerine yerine atanan Belediye Doktoru Eşbah Bey'in parti ile de uyum içerisinde çalışan bir kişi olduğunu belirtmiştir. Önceki yıl parti kongresinin yapılmış olduğu gerekçesiyle bahsi geçen yıl içerisinde kazalarda da kongreler yapılacağı açıklanmıştır. Bu kongrelere dair yazı, 12.11.1933 tarih 117 numaralı yazıdır. Ayrıca Göksun kazası için yeni baştan teşkilatlandırmak ve kongrelerin nizamnameye uygun yapılmasını sağlamak için idare heyetinden bir üye görevlendirilir. Gerekli araştırmalar neticesinde vilayette 9 şubeyi de kapsayacak olan bir halkevi açılması planlanır. Bina olarak Türkocağı binası uygun görülür. Elbistan hakkında ise Halid Bey, parti teşkilatındaki akraba yoğunluğuna dikkat çeker. Buna ilaveten partiye genellikle aidat ödeyebilecek kişilerin kayıt edildiğine, yardım yapamayacak kişilerin kaydının alınmadığına, böyle bir uygulamanın uygunsuz olduğu yönünde parti yetkililerine gerekli uyarılarda bulunulduğuna değinmiştir. (CCA, 490-1-0-0/686-328-1: 29-33)

26.07.1934 tarih, 52554 numaralı rapor Burdur Milletvekili Halid (Onaran) Bey tarafından hazırlanmış ve CHF merkeze sunulmuştur. Rapor, merkezden gönderilen sorulara cevap şeklindedir ve ilk soru olan üye sayısını açıklamakla başlar. Buna göre merkez kazada 2096, Elbistan'da 1133, Andırın'da 1030 üye vardır. Son üç aylık parti üyelik rakamları ise Maraş merkez 111, Elbistan 117 ve Andırın 30 olarak kaydedilmiştir. Göksun'da çalışmaların devam etmesi dolayısı ile üye kayıtlarının tutulmamış olduğu anlaşılmakta ve bu durumun bir sonraki raporda usulüne uygun olarak gerçekleştirileceği taahhüt edilmektedir. Raporda dikkat çeken ayrıntılardan birisi de köylerde üye kaydı yapılmamasıdır. Gerekçe ise buraların zaten partili sayılarak, üye kaydı tutulmasına gerek görülmemiş olduğudur. Ancak bu işleyişin revize edilmesi gerektiğinin farkında olunduğu, zira 1933 köy ocak kongreleri ile merkezden memur edilen kişilerin köy ocaklarını bu yönlü bilgilendirdiği açıklanmıştır. Vilayet ve kaza idare heyetlerinde kayıtlar düzenli tutulmuş ancak mahalle ocaklarında

⁵ 01.08.1933 tarihinde 36360 numaralı yazısında Maraş Valisi Fahrettin Bey'in Parti Genel Kâtibi Kütahya Mebusu Recep Bey'e yazdığı cevap yazısı 04.08.1933'te kaleme gelmiş ve 06.08.1933'te açılmıştır. Yazıda: parti telefonunun kesilmesinin kendisinin bu göreve atanmadan evvel yapılan hatalı bir eylem olduğu, kendisinin bu durumdan haberdar edilmemiş olduğu, parti tarafından bir müracaat olmuş olsaydı bu yanlış derhal düzelmiş olacağı belirtilerek sorunun halledileceği açıklanmıştır. Parti binasını gözlemek için sivil veya resmi polis görevlendirilmediğinin altı çizilmiştir. Mülkiye Müfettişi Fazıl Bey'in teftişleri neticesinde eskiden beri keyfi su kesintilerinin olduğu açıklanmıştır. Ancak kendi yönetimleri döneminde parti üyesi olduğu gerekçesiyle kimsenin suyunun kesilmediği yazılmıştır. Bilakis gerek eski belediye başkanının su kanallarına gerekli bakımı yaptırmaması nedeniyle, gerekse bazı kişilerin hak ettiğinden fazla su sarfiyatı yapması gerekçesiyle su sıkıntısı çekildiği gerçeğine hatırlatma yapılarak, bu sıkıntılara rağmen su sorununun halledildiği açıklanmıştır. Vali Bey yazısını, "Cumhuriyet Halk Fırkası'nın şerefi Gazinin şerefi, Türkün şerefi, vatanın ve devletin şerefi hep birdir. Kendi şerefim de onun içindedir. Onun için fırkanın manevi şahsiyetine karşı ve şerefine aykırı görünebilecek şeylerin önüne geçmeyi vazife bilirim." ifadeleriyle sonlandırmıştır. Bilgi İçin Bkz. CCA, Kurum: 490-1-0-0/Cumhuriyet Halk Partisi, Yer: 686-328-1, s. 60-62.

kongreler yapılmamış, üye kaydı alınmamıştır. Buralara vilayet idare heyeti tarafından atamalar yapılmış ve çoğu zaman kâğıt üzerinde üye gösterilen kişiler bile ocak idare heyetinde olduklarından habersiz kalmışlardır. Halid (Onaran) Bey, göreve başladığı tarihten itibaren ocak kongrelerinin usulüne uygun yapılması üzerine eğildiğini ve üye kayıtlarının düzenli tutulmasını sağlamak için gerekli bilgilendirmelerin yapıldığını vurgulamıştır. Partiye herhangi bir üye aylığı kaydedilmediği ve herhangi bir bağış alınmadığı da belirtilmiştir. Raporda yer alan 11. soruda Parti İdare Heyeti'ne seçilen kişiler arasında yeni harflerle okuma-yazma bilmeyenlerin olup olmadığı sorusu, CHF yönetiminin yeni Türk harflerinin kullanımı konusunda hassas olduğunu göstermektedir. Bu soruya verilen cevap, heyetteki kişilerin hepsinin yeni harflerle okuma-yazma bildiği yönünde olmuştur. Rapordan, partide görevli olan kişilerin hepsinin aynı zamanda parti üyesi de olduğu, bu işin titizlikle yapıldığı anlaşılmaktadır. (CCA, 490-1-0-0/686-328-1: 100-109)

1935 yılında 23 vilayetten müteşekkil 7 teftiş bölgesi oluşturulur. Parti Genyönetim Kurulu, parti ve halkevi denetlemek üzere 11.06.1936 tarihinde il parti örgütüne ve Şevket Ödül'e gönderdiği yazıda Kırklareli Saylavı Ödül'ün bu işle görevlendirildiğini bildirir. (CCA, 490-1-0-0/686-328-1: 1-2) Şevket Ödül ilk teftiş raporunu 02.11.1936'da sunar. Raporda, Maraş İl Yönetim Kurulu üyelerinin isimleri sıralanır. Bunlar: Belediye Başkanı Dr. Hasan Sükûti, Avukat Hami, Şişman oğlu Arif, Yazıcı oğlu Nedim, Öksüz oğlu Remzi, Çuhadar oğlu Ali Rıza, Öğretmen Refika Hanım, Terzi Nuriye Hanım'dır. Yeni belediye olan ilde belediye başkanının özveri ile çalışarak iki sene gibi kısa bir sürede çok iş yaptığı ifadeleri raporda yer alır. Örneğin bu süre zarfında şehre elektrik getirilmiş, yollar yapılmış, bataklıklar kurutulmuş, bir mezarlık ve bir bahçe yapılmıştır. Kurul üyelerinden Avukat Hami Bey pek sevilen bir zat değildir. İl Yönetim Kurulu Başkanının aynı zamanda vali de olması dolayısıyla hükûmet ile uyum içerisinde olunmasına neden olmuştur. Bazı köylerin parti ve hükûmetten okul bekledikleri hatırlatılarak, köy ahalisinin okul binasını inşa etmesi durumunda öğretmen gönderilebileceği ifade edilmiştir. Parti mahalle ocakları her şeyi merkezden beklediği için düzgün toplantı bile yapmamaktadır. Böyle, çalışmaktan uzak sayıları on yediyi bulan mahalle ocakları yerine beş altı tane semt ocağı açılırsa daha verimli olabilecekleri tavsiye edilmiştir. Demirbaş defterinin düzgün tutulduğu, bir parti binasının olduğu ancak tapusunun henüz alınmadığı görülmektedir. Halkın cehaleti, birkaç ailenin kentin mali kaynaklarını yönetmesine karşın bunların yerine başka ailelerin palazlanmasına olanak tanınmasının çözüm yerine çözümsüzlük getireceğinin farkında olduğu görülmektedir. Konuya titizlikle eğilinmesi gerektiğini belirten Ödül, sırf ailesinden dolayı partiye ve kente faydalı kişilerin görevlerinden uzaklaştırılmasının da hatalı diğer bir uygulama olacağını belirtmiştir. Ancak Genel Meclis daimî encümenleri olarak Jandarma Kumandanı, Maarif Müdürü, Mansup Belediye Başkanı'nın eşi ve Elbistanlı Arif Bey gibi yabancı kişilerin seçilmesi de partilileri küstürmüştür. Ödül, mahalli idare encümenlerinin kendi halkları içinden seçilmesi gerektiğinin önemle üzerinde durur. Gençlerin tahsil hayatını bitirdikten sonra memuriyet beklediklerine değinir. (CCA, 490-1-0-0/686-328-1: 3-12) Elbistan Parti Başkanı Ahmet Bey (Gavur Ahmet), Belediye Başkanı Doktor Hasan Bey, Üyeler: Mustafa İnanc, Hacı Kadir, Bektaş, Okkaş, Arif Beylerdir. Parti başkanı Gavur Ahmet lakaplı zat halk tarafından pek sevilmeyen biridir. Bu kişi ve Belediye Başkanı'nın bir Pazar ihalesinde usulsüzlük yaptıkları iddiası mevcuttur. Parti Başkanı ve Kaymakam Hikmet Bey anlaşamadıkları gibi ortak hareket etme konusunda da eksiktirler. Örneğin belediye binası tamamlanıp kullanılmaya başlanmış olmasına rağmen, Kaymakam hâlâ inşaat komisyonunun kanunsuzluğu üzerinde durmaktadır. Aynı şekilde bir pazar yerinin yarısı tamamlanmış olduğu halde bahsi geçen lokasyonun pazar yapılmaya uygun olmadığı konusunda diretmektedir. Parti Başkanı ve Kaymakam arasında devam eden bu kişisel anlaşmazlık dolayısıyla parti ve halkevi çalışmaları tamamen durmuş vaziyettedir. Ödül, Kaymakam ve Parti Başkanının değiştirilmesini salık vermektedir. Parti bürosu da düzgün çalışmamaktadır. Haftada bir toplanmaları gerekirken, usule aykırı şekilde on beş günde bir toplanma karar almış olmalarına rağmen onu da düzenli yapmamışlardır. Parti programını halka yaymak için de herhangi bir çalışma içerisinde bulunulmamıştır. Üç bin nüfusa sahip Göksun kazası, yakın zamanda yapılan bir yol ile merkeze bağlanmıştır. Belediye Başkanı Hüseyin Bey'dir ve belediye ile parti arasında anlaşmazlık mevcuttur. Hatta belediye üyelerinin hiçbirinin parti kaydı yoktur. Küçük bir dükkânda hizmet veren partide hesaplar muntazam tutulmuştur. Ödül, hava muhalefeti dolayısıyla Andırın kazasına gidemediğini ancak Göksun ve Elbistan'ı örnek alarak buranın da benzer durumda olduğu yorumunda bulunmuştur. Ancak parti kongrelerinde yol çalışmaları ile ilgili yazılanlar noktasında burada at ve katırla gitmenin ötesinde motorlu vasıtalarla bile zor seyahat edileceğine dikkat çekmiştir. (CCA, 490-1-0-0/686-328-1: 12-19)

1940 yılında vilayet sayısı 25 olarak belirlenir. Bu plana göre Maraş vilayeti teftiş bölgesi Maraş ve Malatya'dan oluşmakta idi ve Trabzon Vekili Mitat Aydın Bölge Müfettişi olarak görevlendirilmişti. (Yapıcı, 2021: 157) 12.06.1940 tarih 105 sayılı 1. Teftiş raporunun I. ve X. Büroları ilgilendiren kısmı: Maraş'ın merkez kaza ile Elbistan, Göksun, Andırın olmak üzere ayrıldığı ve buraların her birinde parti merkezinin bulunduğu ile ilgilidir. (CCA, 490-1-0-0/686-330-1: 25-32) Muhtarlar devlet memuru görüldüğü için köylerde parti ocak başkanlığı görevi alamıyor, parti üyesi olamıyorlardı. Mitat Aydın, partinin köylerde daha etkili çalışabilmesi için muhtarların ocak başkanı olabilmemesinin sakıncalı bir hal olmayacağı yönlü bir görüş ileri sürmüştür. (CCA, 490-1-0-0/273-1091-2: 58) Ayrıca II., VII. ve X. Büroları ilgilendiren kısımda teklifler başlığı altında köylülere yardımcı olacak büroların partide kurulmasına; bayındırlık işlerinin ivedi şekilde yapılmasına; Sır Jandarma Karakolunun Sandıklı veya Kalekaya'ya nakline; köy salma ücretlerinde indirim yapılmasına; nüfusa kaydedilmemiş çocukların kayıt işlemleri için muhtardan ceza alınmamasına; Pazarcık Kazasının vilayete bağlanmasına; elektrik ücretlendirmelerinde indirim yapılmasına; kahve benzeri insanların akşamları oturup vakit geçirebileceği yerlerin saat 23:00'a kadar açık kalmasına müsaade edilmesine; Maraş Hükûmet Konağı yapılmasına dair başlıklar açılmıştır. (CCA, 490-1-0-0/686-330-1: 25-32)

25.07.1940 tarihli 258 sayılı İl İdare Heyetinin CHP Genel Sekreterliği Yüksek Katına yazdığı yazı, şehrin ilk altı aylık parti çalışmalarının I. raporu şeklindedir. Rapor, merkezin ilettiği sorulara verilen yanıtlardan ibarettir. İlk soru parti üye kayıtları ile alakalıdır ve partinin Maraş Merkez Kaza 3141, Elbistan 4350, Andırın 1850 ve Göksun 3685 olmak üzere toplam 13026 üyesi olduğu belirtilmiştir. Devamında kayıtların muntazaman tutulup tutulmadığı; kazaların teftişinin sorgulanması; yardım paralarının usulüne uygun mu toplandığının araştırılması; hesapların düzgün tutulup tutulmadığı; parti idare heyetleri düzenli aralıklarla toplanıyor mu; bu toplantılarda alınan kararlar karar defterine düzgün şekilde işleniyor mu; idare heyeti çalışmalar için iş bölümü yapıyor mu; kazalardan raporların düzenli toplanması sağlanmış mı; parti idare heyetine seçilmiş kişilerin okur-yazar olup olmadıkları ve nizamnamenin 162. Maddesine aykırı kişilerin varlığının sorgulanması; partide görevli olan kişilerin parti üyeliğinin sorgulanması; partiye seçim kaybettirecek oluşumlar içinde olan kişilerin parti içinde varlığının araştırılması; partinin STK'lar ile alakası ve ortaklıklarının derecesi gibi sorular yer almıştır. Bu sorulara verilen cevaplarda herhangi bir olumsuzluk olmadığı anlaşılmaktadır. Parti binaları ve ocaklar için bina temini aşamasının ağır aksak ilerlediği, bu nedenle merkezden maddi destek beklendiği görülmektedir. İl teşkilatı olarak o tarih için Kızılay ve belediyeden halkevi ve parti binası arsasına eklenmek için yer satın alınmıştır. Göksun'da kuruluş aşamasında olan halkevi için ise katkıda bulunulacak bir mali gücün olmadığı bu nedenle merkezden burası için maddi yardım talep edildiği görülmektedir. Raporun teklifler başlığı altında Mitat Aydın; parti ocaklarına birer radyo ve biraz kitap ve gazete konulmasını, halkevlerinde özellikle kadınlara yönelik kurslar açılmasını tavsiye eder. (CCA, 490-1-0-0/686-330-1: 1-25)

29.01.1941 tarih 52852 sayılı II. altı aylık rapor, CHP İl İdare Heyeti Başkanı tarafından Parti Genel Sekreterliğine sunulmuştur. Rapordan Maraş Merkezde 3361, Elbistan'da 4400, Andırın'da 1941 ve Göksun'da 3685 üye olduğu anlaşılmaktadır. Toplam 13387 olan üye sayısının 361'i son altı ay içinde parti listelerine eklenmiştir. (CCA, 490-1-0-0/686-330-1: 2-22)

01.02.1941 tarihinde yazılan teftiş raporuna göre parti idare heyeti Ali Rıza Çuhadar başkanlığında Ali Ulvi Yetişen (Belediye Başkanı), Nuriye Bülbül, Abdurrahman Ataç, Nedim Yazıcıoğlu, Ahmet Dede, Nuri Şişman, Abdullah Bayezit, Abdulkadir Sezal'dan oluşmaktadır. Elbistan Kaza İdare Heyeti Mehmet Köksal başkan olmak üzere İrfan Aydın, Mehmet Salt, Mehmet Saatçı, Arif Çağlar, Mustafa Ertem ve Mustafa Akat'tan meydana gelmiştir. Göksun Kaza İdare Heyeti İsa Bat başkanlığında Hamdi Dereli, Nuri Kaya, Faik Yalçın, Mevlüt Taftaf, Mehmet Kiper, Mustafa Cantürk'ten oluşmuştur. Andırın Kaza İdare Heyeti ise Abdullah Yayı başkanlığında Mehmet Ali Başdoğan, Süleyman Bayazit, Bekir Berker, İsmail Kılıç, Ali Kayran ve Ali Aksoy olmak üzere şekillenmiştir. Nizamnamenin 162. Maddesi gereği Rıza Çuhadar'ın Belediye Üyeliği ve Ziraat Odası Başkanlığını; Ömer Ertuğrul'un Belediye encümenliği ve Ziraat Odası İkinci Başkanlığını; Göksun'da Hamdi Dereli'nin Genel Meclis ve Kızılay üyeliğini bir arada yürütemeyeceği ortaya konulmuştur. (CCA, 490-1-0-0/686-331-1: 74-79) Raporda kongre talepleri de sıralanmıştır. Bu talepler genellikle merkez için bayındırlık işlerini kapsarken kaza ve köy kongre talepleri, hayvan ıslahı, tarım makinaları ve okul yaptırılması şeklindedir. Raporun devamında taleplerden karşılık bulanlar sıralanmıştır. Bunlar çeşitli bayındırlık işlerinin yerine getirilmesi; Efsus nahiyesine posta kurulması; merkeze o dönem için örnek olabilecek bir sinema

açılması; kaza ve köylere veteriner atanması; şehir içme suyu probleminin çözülmesi; şehrin elektriğini sağlayacak bir santralin kurulması, abone sayısının yaklaşık bin kişi olması ve hızla da artmaya devam etmesi gibi konulardır. (CCA, 490-1-0-0/686-331-1: 82-91) İl İdare Heyeti üyeleri hakkında I. büroya iletilen yazıda kısa bilgilere de yer verilmiştir. Nuri Şişman'ın fakir bir aileden gelerek kentin sayılı zenginlerinden olduğu, Maraş'ın diğer önde gelen ailelerinden olan Kadızade ailesi tarafından sevilmediği gibi ayrıntılara girilmiştir. Mitat Aydın'ın ilkokul mezunu bu kişi hakkında dikkat çekici tespiti ise *"bütün Maraşlılar gibi menfaati görünce dönmekten çekinmeyeceği şüphesizdir"* sözleridir. Kaza İdare Heyeti Başkan Remzi Öksüz olmak üzere, Ömer Ertuğrul, Tefik Sezal, İlyas Seçkin, Zeki Dede, Dr. Hasan Başaran, Salman Zülkadir'den oluşmuştur. Elbistan idare heyetinin üyelerinin genellikle olduğu gibi önceki dönemden aynı kişiler olduğu görülür. (CCA, 490-1-0-0/686-331-1: 50-52) I, V ve XII. Büroları ilgilendiren kısım, devlet memurlarının parti teşkilatı ile uyum içerisinde olduklarını, Maraş valisinin ve ilçe kaymakamlarının partiyle iş birliği içinde olduğunu ve uyum içinde çalıştıklarını açıklayarak başlar. (CCA, 490-1-0-0/1579-433-1: 46-47; CCA, 490-1-0-0/686-331-1: 95) Raporda da yazıldığı üzere il ve kaza idare heyetini Maraş'ın yüksek ve elit kesimi oluşturmaktaydı. Halka gelince fakirdi ve şehrin zenginlikleri birkaç ailenin elindeydi. Dolayısıyla parti üyeleri bile bu ailelere yakın kişilerden oluşmaktaydı. Bağlantılı olarak halk, geçimini sağlayan *"patronların"* hazzetmediği kişilerden hoşlanmıyordu. (CCA, 490-1-0-0/273-1091-2: 43) II. büroya yazılan yazıda nahiye yöneticilerinin vali, kaymakam ve nahiye müdürlerinden oluştuğunu, bunlardan vali ve kaymakamın köylere pek uğramadıklarını, işleri yürüten nahiye müdürünün ise tahsilli olanlarının köyde durmak istemediğini, lise dengi mezunlarının da tam tersi şekilde ömürlerini o köyde ve bu görev başında geçirdiklerini açıkladıktan sonra; bu kişilerin tek görevlerinin gelen evrakları gerekli mercilere iletmekten ibaret gibi davrandıkları görülmektedir. Aynı kişiler vali veya kaymakamların nadiren uğradıkları zaman verdikleri direktifleri ise yerine getirmemektedirler. Köylerin bu tür masa başı memurlar elinde kalması üzücüdür. Mitat Aydın, köy ve kasabalara gerekli hizmetlerin sağlanabilmesi için nahiye müdürlerini değiştirmek gerektiği fikrine bu gerekçeler ışığında varmıştır. Bağlı olarak nahiye müdürlerinin görev ve sorumlulukları hakkında bazı düzeltmeler yapılması gerektiğini salık verilir. Örneğin: bu göreve getirilecek kişilerin lise sonrası bir sene müddetle gerekli eğitimlere tabii tutulmalarını tavsiye eder. Müfredatın binicilik, atıcılık gibi uygulamalar yanında mühendislik, sağlık gibi alanları da kapsayacak şekilde düzenlenmesi tavsiyesinde bulunur. Aydın, verilecek eğitimin içeriği hakkında ayrıntılı tavsiyelerine ilaveten, mezuniyet sonrası tecrübeli bir nahiye müdürünün yanında staj yapılması gerektiğini de düşünür. (CCA, 490-1-0-0/686-331-1: 58-59)

Parti toplantılarında alınan bazı tavsiye niteliğinde kararlar gerekli yerlere iletiliyor ve buralardan alınan cevaplar da belgeler arasında yerini alıyordu. Buna göre: 21.02.1941 tarihinde gönderilen tavsiye yazısı olan Eoğlu Köyü'nün nahiyeye çevrilmesi, gerekli merciler tarafından tetkik edilmiş ve Vali Ö. Günday tarafından olumlu neticelendiği notu partiye bildirilmiştir. (CCA, 490-1-0-0/686-331-1: 16)

29.05.1941 tarih 213 numaralı II. Teftiş raporunun I. ve X. Büroları ilgilendiren kısmında Maraş Vilayet İdare Heyetine dair bilgiler mevcuttur. Buna göre: İdare Heyeti; Başkan Ali Rıza Çuhadar olmak üzere Nuriye Bülbül, Nedim Yazıcıoğlu, Abdullah Beyazıt, Ulvi Yetişen, Abdurrahman Ataç, Nuri Şişman, Abdulkadir Sezal, Ahmet Dede'den oluşmuştur. Yedek üyeler ise: Hami Aksu, Lütfi Köker, Hikmet Bülbül, Tefik Sezal, Adile Kamer, Rıza Kocabaş, Nurettin Paksu, Mustafa Eşbah, Ahmet Gürün'dür. Kaza İdare Heyeti Remzi Öksüz başkanlığında İlyas Seçkin, Ömer Ertuğrul, Salman Zülkadir, Tefik Sezal, Zeki Dede, Dr. Hasan Başaran'dan oluşmuştur. İlyas Seçkin'in Hatay'da görevli olması dolayısıyla toplantılara iştirak edemediği için yerine Refia Beyazıt'ın atandığı görülür. Kaza İdare Heyeti yedek üyeleri Faruk Çuhadar, Mustafa Tandoğan, İbrahim Çalık, İsmail Kocabaş, Dişçi Turgut ve Avukat Sabit'tir. Elbistan İdare Heyeti: Başkan Mehmet Köksal, Arif Çağlar, İrfan Aydın, Mehmet Salt, Mustafa Akat, Mustafa Erten, Mehmet Saatçı; yedekler ise: Abdulkadir Karagenç, Mustafa İnanç, Agâh Davud, Mustafa Patkil, Ziya Yakın, Mehmet Çetin'dir. Göksun Parti İdare Heyeti: İsa Bat başkanlığında, Hamdi Dereli, Faik Yalçın, Mehmet Kiper, Mustafa Cantürk, Mevlüt Tafta'dan; yedekler Mustafa Tenimazman, Mustafa Özdemir, Bayram Doğan, Arif Çalık, Ahmet Koca'dır. Bu kişiler dürüstlükleriyle tanınmış olsalar da hiç birisi Göksunlu değildir. Andırın parti idare heyeti Abdullah Yayı başkanlığında İsmail Kılıç, Ali Kayran, Bekir Peker, Ali Aksu, Mehmet Ali Başdoğan, Süleyman Beyazıt'tır. Yedek üyeler ise Ökkeş Çetin, Mehmet Elmas, Ali Yayı, Mehmet Arslan, Ejder Sezer, Ahmet Balı, Mehmet Şahin'den oluşmuştur. Nizamname 162. maddesine aykırı olduğu gerekçesiyle bu kişilerden İl İdare Heyeti Başkanı Rıza Çuhadar Ziraat

Odası başkanlığından, Tevfik Sezal Ziraat Odası İkinci Başkanlığından, (üyelik kayıtları görevden çekilmelerine rağmen devam etmiştir ve bu da nizamnameye aykırıdır) Ömer Ertuğrul Kızılaydan, Hamdi Dereli çeşitli vazifelerinden çekilmişlerdir. Bahsi geçen sene içerisinde Maraş'ın üye sayısı 265 artmasına rağmen bu üyeleri diğerleri ile tanıştırmak için herhangi bir toplantı düzenlenmez. Kazalarda üye kaydı Elbistan 12, Göksun 169 ve Andırın'da 75'tir. Göksun'da köylü kadınların partiye üyeliği önemsenmektedir. Elbistan ise tam tersi şekilde üye kaydında yetersizdir. (CCA, 490-1-0-0/686-331-1: 8-13; CCA, 490-1-0-0/687-332-1: 49-55; CCA, 490-1-0-0/1579-433-1: 27-31) Merkez kongreleri düzenli şekilde yapılıyor ve kayıt altına alınıyorken, köylerde herhangi bir köy odası yapılmadığı için bu toplantılar ya muhtarın ya da geniş bir eve sahip olan üyenin konutunda yapılmaktaydı. Halkın evinden çıkmaya pek istekli olmadığı gerekçesiyle halk toplantıları ve eğlencelerine pek rastlanmadığı görülmektedir. (CCA, 490-1-0-0/686-331-1: 8-13; CCA, 490-1-0-0/687-332-1: 49-55; CCA, 490-1-0-0/1579-433-1: 27-31) Aynı şekilde Andırın'da da parti çalışmalarında noksanlıklar vardı. Güzel bir binaya sahip olmaması dolayısıyla parti prensiplerini halka yayma konusunda eksikti. Bu sorunu aşmak adına parti ocaklarına radyo konulmuş ve halkın akşam saatlerinde binada toplanması sağlanmaya çalışılmıştı. XI. büroyu ilgilendiren kısımda Andırın'da hükûmet görevlilerinin parti ile fikir birliği içinde oldukları görülmektedir. Maraş'ta Adliye görevlilerinin parti ile pek alakalarının bulunmaması ve halkevine uğramamalarının sebebi olarak iş yoğunluğu gösterilmiştir. (CCA, 490-1-0-0/686-331-1: 21-33) 1941 senesi itibari ile parti merkez, kaza ve halkevini içinde bulunduran Alman Hastanesi eczane kısmının tapusu ile partide olduğu, Andırın'da parti binasının kendi gelirleri ve emek gücüyle yapılmakta olduğu, Elbistan'da parti ve halkevinin belediyenin birer odasında olduğu, Göksun'da parti ve halkevinin üç odalı bir evde bulunduğu anlaşılmaktadır. (CCA, 490-1-0-0/686-331-1: 37)

24.02.1942 tarih 69830 sayılı rapor, başta vali olmak üzere Maraş bölgesi memurlarının partiye bağlılığından bahsedilerek başlar. Ancak buna rağmen partililerin toplanabileceği bir salonu bile olmadığı da görülür. Rapordan Maraş vilayet merkezinde parti ve halkevi binasının olduğu, yeterince eşyası bulunduğu ve temiz olduğu anlaşılmaktadır. Göksun, Andırın ve Elbistan'da bina olmadığı görülmektedir. Göksun, kiraladığı daireleri kullanmaktadır ve eşyaları azdır. Elbistan belediye binasını kullanmaktadır ve az miktarda temiz eşyaya sahiptir. Andırın'da Kaymakam, parti başkanı ve partililerin uğraşları ile bir parti binası inşaatı mevcuttur. (CCA, 490-1-0-0/1579-433-1: 18-19)

20.06.1942 tarihli raporda Almanların açtığı büyük hastanenin eczane kısmının, Maraş İl İdare Heyeti ve Halkevinin ortak kullanımında olduğu yazmaktadır. Binanın alt katı poliklinik, orta katı parti vilayet ve kaza idare heyeti bürolarının kullanımındadır. Üst katta ise halkevi vardır. Bahçesinde de yazın aile toplantıları yapılmaktadır. Binanın bütün bu büroları içinde barındırması, yetersiz kalmasına neden olmuştur. Elbistan'da partinin bir binası olmadığı, halkevi ile birlikte belediyenin iki odası ve bir salonunu kullandıkları anlaşılmaktadır. Göksun'da da benzer şekilde parti binası yoktur ve partililerin kiraladıkları bir binada işler yürütülmektedir. Eşyaları eski olan ve eksikleri olan bu bina için mobilya alımına gidilmelidir. Andırın'da durum biraz daha iyicedir. Burada kaymakamın da desteği ile halkevi ve parti için bir bina yapılmış durumdadır. Abdullah Yağcı'nın yardımları ile binaya sandalye temini yapılmış olmasına rağmen perde, masa gibi temel pek çok ihtiyacının olduğu belirtilmiştir. (CCA, 490-1-0-0/1579-433-1: 7-9) Parti teşkilatı üyelerine gelince genellikle aynı kişilerden müteşekkildir. Merkez İdare Heyeti üyeleri arasında tahsilli kişiler olduğu göze çarpyorken, kaza idare heyeti üyelerinin ekseriyetle ilkokul tahsilli olduğu görülüyor. Eğitim ve kültür seviyesinin düşüklüğü neticesinde Mitat Aydın Göksun'u tasvir ederken *"burada yerli halk henüz orta çağ devrini yaşamaktadırlar"* ifadelerini kullanmıştır. Parti çalışmaları ele alındığı zaman Elbistan'da kongrelere, delege olmayan halktan kişilerin de katılıp fikirlerini açıklayabildikleri görülmektedir. Eski parti yetkilileri ile yeni yöneticiler arasında siyasi çekişmeler mevcuttur. Parti prensiplerini yaymak adına çalışmalar var ise de yeterli değildir. Maraş halkının ekseriyetle çiftçi olması dolayısıyla yaz aylarında gerek parti gerekse halkevi çalışmaları halkla buluşmamaktadır. Bu nedenle çalışmalar kış aylarında daha yoğunlaşmaktadır. Köylerde köy odalarının bulunmaması dolayısıyla parti toplantıları köy muhtarlarının evlerinde yapılmıştır. Kaza parti toplantıları da yine kış aylarında daha muntazam yapılmıştır. Üye kayıtlarına gelince, Göksun'da özellikle kadınların olumlu yönde bir yarış halinde oldukları görülmektedir. İl genelinde Türk Hava Kurumu, Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu gibi yardım cemiyetleri çalışmaları yeterli görülmüştür. Partinin de bu oluşumlara desteği tamdır. CHP kaçınılmaz olarak şehirde, siyasi teşekkülü elinde bulunduran partidir. Farklı unsurlara karşı olumsuz bir tutum mevcuttur. Örneğin ilde Çerkez ile Kürtlerin mevcudiyeti üzerinde durulmuştur. Çerkezler asimile olmuşken, Kürtlerin hâlâ Kürt

olduklarını söylemekten çekinmemeleri rahatsız edici bir durum olarak lanse edilmiştir. Hatta Mitat Aydın yetkili kişilerin bu mevzu üzerine yeterince eğilmemelerini de eleştirmektedir. (CCA, 490-1-0-0/1579-433-1: 13-26)

07.05.1943 tarih, 543 sayılı rapor CHP Maraş Bölge Müfettişi Mitat Aydın tarafından kaleme alınır. Raporun I. büroyu ilgilendiren kısmında Parti İl İdare Heyeti Başkanı'nın Rıza Çuhadar olduğu görülmektedir. Üyeler ise Nuriye Bülbül, Abdülkadir Sezal, Ulvi Yetişen, Abdurrahman Ataç, Ahmet Dede, Nedim Yazıcıoğlu, Nuri Şişman, Lutfi Göker'dir. Kadızade ailesinden sonra başkan olan Çukadar'ın bu nedenle Kadızade ailesi tarafından hırpalandığı ifadeleri dikkat çekicidir. Üye Nuriye Bülbül Maraş'ta çarşaf giymeyi ilk bırakanlardandır. Ve bu sebeple aleyhinde konuşmalar da olmaktadır. (CCA, 490-1-0-0/273-1091-2: 6-10)

Görevlendirilen müfettişlerin raporlarına ilaveten bölge milletvekillerinden de seçim bölgeleri ile ilgili raporlar sunmaları istenir. Bu doğrultuda 10.10.1943 tarihli raporunda Hasan Reşit Tankut, parti devlet bütünleşmesine vurgu yaparak rejimi tek parti olarak adlandırır. Maraş'ta Kadızadeler olarak anılan ailenin bir zaman parti teşkilatını işgal ettiğini hatırlatarak bunlarla mücadele edilip yerlerine halktan tarafsız kişilerin getirildiğini, başkan olarak ise merkezden bir kişinin görevlendirildiğini yazar. Ancak bu kişilerle de partinin köklenemediği ve belediyeçilik ve halkevinin canlandırılmadığı ifade edilir. Buna rağmen parti teşkilatının Kadızadeler'e bırakılması halinde, sağlam bir idarenin yanında kararlı bir muhafazakârlık ve güç de kurulmuş olacaktı. Dolayısıyla ailenin tekrar yuvalanmasının önü açılacaktı. Kadızadeler'e rakip hatta düşmanlık seviyesinde ilişkiler içinde olan bir aile de vardır ve Çuhadaroğulları olarak anılırlar. Bu iki aileye kredi mecburiyetiyle bağlı halkı kurtarmak için parti teşkilatı Maraş'a bir Halk Bankası şubesi açtırmıştır. Tankut'a göre köy ihtiyar heyeti de iyileştirilmelidir. Zira bazı köy muhtarları okuma-yazma bile bilmemekteydi ve bu nedenle köy kanununun lüzumlu gördüğü görevler layıkıyla yerine getirilememekteydi. (CCA, 490-1-0-0/687-335-1: 19-43) 10.11.1943 tarihli Rasih Kaplan'ın raporunda ise dikkat çeken durum, zirai tekele sahip bazı kişilerin partiye sırf çıkar sağlamak için üye olduklarıdır. Rasih Kaplan'a göre bu şekilde halktan kopuk kişilerin partide olmasının kaçınılmaz sonu olarak parti ve halkevleri ile halkın arasında herhangi bir bağ kurulamamıştır. Vali ve Göksun kaymakamının memleket meseleleri ile alakaları olmadığı için İç İşlerinin bu kişiler üzerinde yaptırımında bulunmasını salık vermiştir. Parti teşkilatı Göksun ve Andırın'da sorunsuzdur ancak Merkez ve Göksun'da idari işler bazı kişilerin tekelinde olduğundan dolayı teşkilata çalışan taze kan takviyesi yapılmalıdır. (CCA, 490-1-0-0/687-335-1: 44-48)

01.07.1944 tarihinde İl Parti Teşkilatının ikinci altı aylık çalışma raporu yazılır. Rapora göre son altı ayda 6 yüksekokul, 2 lise, 6 orta okul, 3934 ilkokul mezunu veya okuma-yazma bilen, 200 okuma-yazma bilmeyen; önceki altı ayda 14 yüksekokul, 62 lise, 438 orta okul, 8786 ilkokul veya okuma-yazma bilen, 6213 okuma-yazması olmayan üye mevcuttu. İl İdare Heyeti Ahmet Gürün başkan olmak üzere Nedim Yazıcıoğlu, Abdulkadir Sezal, Remzi Öksüz, A. Ulvi Yetişen (Belediye Başkanı), Salman Zulkadir, Remzi Çuhadar, Dr. Sait Aksüyek, Diş Hekimi Kemal Köker; Kaza İdare Heyeti Dr. Emin Karpuzoğlu başkanlığında Ömer Ertuğrul, Mustafa Kuşçu, Mahmut Karaküçük, Zahit Arıkan, Hasan Gürpınar, Mehmet Şirikçi'den; Elbistan İdare Heyeti Arif Çağlar başkan, Mehmet Aytaç, Kırami Polat, Hulusi Fırat, Tuğrul Tezel, Celal Salt, Fethi Akat, Halis Yınanç'tan; Göksun İdare Heyeti Hamdi Dereli Başkan olmak üzere Bayram Doğan, Ali Akçal, Şekip Altuğ, Mehmet Kiper, Arif Çalık, İsa Bat, Memet Yardım'dan; Pazarcık İdare Heyeti Ökkeş Cıngı başkan, Hanifi Yaprak, Necati Bingöl, Nedim Özdemir ve Memet Yılmaz'dan; Andırın İdare Heyeti Ali Yaycıoğlu başkan olmak üzere Yusuf Gökşen, Süleyman Bayazit, Memet Ali Başdoğan, Memet Çeribaş, Memet Şahin ve Yusuf Gökşen'den oluşmuştur. (CCA, 490-1-0-0/687-335-1: 2-6)

12.07.1944 tarihli 847 numaralı rapora göre Merkez halkevinin 9, Elbistan'ın 4, Göksun'un 3 şubesi çalışır vaziyettedir. Merkez halkevi için seneliği 1000 liralık bir bina kiralanmıştır. Aynı zamanda parti binası ve bahçesi de halkevinin kullanımına açıktır. Elbistan'da halkevi, belediye binasında; Göksun'da ise parti binasındadır ve ihtiyaçlarını karşılamaya yeterli değildir. Yine Andırın halkodası da belediye binasındadır ancak çalışmalarına yeterli gelmektedir. Merkez parti bahçesinde tenis kortu ve voleybol sahası vardır ve halka açıktır. Üç gençlik kulübü, bir tane de avcılık kulübü vardır. Güreş de önem verilen spor dallarından biridir. Parti binasında bir oda Kızılay'a verilmiştir. Parti, bu tür kuruluşlarla ilişki içerisinde. Köy okulları adına o sene için köy bütçelerine parti olarak 5330 lira konulmuştur. 15.513 üyeden önceki yekûn yüksek okul mezunu 12, lise mezunu 62, orta okul mezunu

410, ilkokul mezunu veya okuma-yazma bilenler 8476, okuma-yazma bilmeyenler 5719; son altı ayda üye olanlardan yüksek okul mezunu 2, lise mezunu yok, orta okul mezunu 28, ilkokul mezunu veya okuma-yazma bilen 310, okuma-yazma bilmeyen 494 olmak üzere kaydedilmiştir. (CCA, 490-1-0-0/687-335-1: 57-61)

26.03.1945 tarihli bölge milletvekillerinin müşterek raporuna göre mevcut belediye başkanı görevini layıkıyla yapmamaktadır ve halkın isteği bu başkanın değişmesi yönündedir. (CCA, 490-1-0-0/687-335-1: 62-66) 1945 yılı Parti Vilayet Teşkilatına ait birinci çalışma raporu ise 03.07.1945'te yazılmıştır. Buna göre son altı ayda partiye kaydedilen üyelerden 2'si yüksek okul, 1'i lise, 21'i orta okul, 944'ü ilkokul mezunu veya okur-yazar, 1034'ü ise okuma-yazma bilmeyenlerdi. Önceki altı ay için bu rakamlar yüksek okul 20, lise 64, orta okul 444, ilkokul veya okuma-yazma bilenler 12720, okuma-yazma bilmeyenler 6413'tü. İl İdare Heyeti Başkanı Ahmet Görün olmak üzere Nedim Yazıcıoğlu, Abdulkadir Sezal, Remzi Öksüz, Salman Zülkadir, Ali Ulvi Yetişen, Dr. Sait Aksüyek, Remzi Çuhadar ve Diş Hekimi Kemal Köker'den; Kaza İdare Heyeti Dr. Emin Karpuzoğlu, Ömer Ertuğrul, Mustafa Kuşcu, Mehmet Karaküçük, Zahit, Arıkan, Hasan Gürpınar, Mehmet Şirikçi'den; Elbistan İdare Heyeti Arif Çağlar başkan olmak üzere Mehmet Aytaç, Kirami Polat, Necati Erginöz, Turgut Tezel, Celal Salt, Fethi Akat, Halis Yinanç'dan; Göksun İdare Heyeti Hamdi Dereli başkanlığında, Bayram Doğan, Ali Akçal, Şefik Altuğ, İsa Bat, Mehmet Kiper, Arif Çalık, Mehmet Yardım'dan; Pazarcık İdare Heyeti Ökkeş Çingî başkanlığında Hanifi Yaprak, Necati Bingöl, Sait Yalçın, N. Nedim Özdemir, Mehmet Yılmaz'dan; Andırın İdare Heyeti Ali Yazıcıoğlu başkanlığında Yusuf Gökşen, Süleyman Bayazit, Memet Serin, Memet Çeribaş, Memet Ali Başdoğan, Memet Şahin'den; Afşin İdare Heyeti Mahmut Demir başkanlığında Mustafa Çırağil, İbrahim Özdemir, Kemal Kaynak, Memet Sumer, Kazım Gök'ten oluşmuştur. (CCA, 490-1-0-0/687-335-1: 2-26)

27.02.1946'da CHP İl İdare Kurulu ikinci altı aylık raporunu parti genel sekreterliğine sunmuştur. Altı ay evvelki parti üye sayısı: yüksekokul 22, lise 65, orta okul 465, ilkokul veya okuma-yazma bilen 13664, okuma-yazma bilmeyenler 7447; son altı ayda kaydolanlardan yüksek okul mezunu yok, lise 20, orta okul yok, ilkokul veya okuma-yazma bilenler 186, okuma-yazma bilmeyenler 432, toplamda 22.301'dir. Bunlardan 18.880'i köy ocaklarına, 3421'i mahalle ocaklarına kayıtlıdır. İl İdare Heyeti Üyeleri Ahmet Gürün başkanlığında Nedim Yazıcıoğlu, Abdulkadir Sezal, Remzi Öksüz, Salman Zülkadir, Dr. Sait Aksüyek, Ulvi Yetişen, Remzi Çuhadar ve Diş Hekimi Kemal Köker; Maraş Kaza İdare Heyeti Üyeleri: Dr. Emin Karpuzoğlu başkan, Ömer Ertuğrul, Ecz. Remzi Arı, Mustafa Kuşcu, Hasan Gürpınar, Zahit Arıkan, Yahya Beşen; Elbistan Kaza İdare Heyeti Muin Ketizmen başkan, Memet Ataç, Necati Erginöz, Arif Çağlar, Memet Tevfik Aykaç, Memet Saatçi, Hamit Saydam, Reşit Sait; Göksun Kazası İdare Heyeti Başkan Bayram Doğan, Memet Yardım, Hamdi Dereli, Ali Akçal, Arif Çalık, Yusuf Saygılı, Ali Şahin; Pazarcık Kazası İdare Heyeti Başkan Ökkeş Çingî, Memet Yılmaz, Ahmet Baydağ, Necati Bingöl, M. Nedim Aydemir, Ali Orak; Andırın Kaza İdare Heyeti Başkan Ali Yaycıoğlu, Yusuf Gökşen, Süleyman Bayazit, Yusuf Gökşen, Memet Ali Başdoğan, Bekir Berker, Memet Şahin, Memet Çetibaş; Afşin Kazası İdare Heyeti Başkan Mahmut Demir, İbrahim Özdemir, Vahap Sümer, Mustafa Çırağil, Kazım Gök'ten oluşmuştur. (CCA, 490-1-0-0/687-336-1: 2-48)

31.08.1948 tarihinde Maraş Milletvekili Kamil İdil, CHP Genel Sekreterliğine civarda yaptığı geziler sonrası bir rapor sunar. Rapora göre Maraş parti teşkilatı çok zayıftır. Ocaklar ise sadece kâğıt oyunlarının oynandığı mekânlardır. İlçe İdare kurulu toplantıları bile yapılamaz haldedir. İl İdare Kurulu seçimlerinde teşkilat resmen ikiye ayrılmış ve parti içi ayrışmalar gözlenmiştir. Pazarcık'ta parti başkanı ile halkevi-belediye başkanının arası açıktır. Bu da beraberinde parti teşkilatının silikleşmesini getirmiştir. Parti, halkevi binasından faydalanamamaktadır. Dolayısıyla gezi sırasında halk sohbetini İdil, bir halk kahvehanesinde gerçekleştirmek durumunda kalmıştır. İlçe Başkanı Ökkeş Çingî avukattır, aynı zamanda da pirinç ekimi ile uğraşmaktadır. Dolayısıyla parti işlerini aksatmaktadır. Hatta başkan yerinde olmadığı için parti binası da o sırada kapalıdır. Tüm bu durumlar halkın DP saflarına kaymasına neden olmuştur. İdil bunu halkla yaptığı sohbetlerden hissetmiştir. Bazı kişilerin milletvekili seçilme arzusunda olduklarını, bunun gerçekleşmemesi halinde ailece muhalefet saflarına geçileceğini de gözlemlemiştir. Bu rapor üzerine Konya Milletvekili CHP Hatay Bölgesi Müfettişi Dr. Aziz Perkün'den bölgede inceleme yapması ve iddiaların araştırılması istenir. Ona göre ise parti teşkilatı ilgisizlikten değil, imkânsızlıktan kötü durumdadır. Maraş'ta Dr. Emin Karpuzoğlu parti ile ilgilenen tek kişidir ve ocaklara da fırsat buldukça vakit ayırmaktadır. Ocaklarda kumar oynanmasına dair ifadeleri incelemek üzere Aziz Perkün bütün ocakları tek tek gezmiştir. Bunlardan İsmet Paşa, Kılıç Ali, Sakarya, Fevzipaşa, Mağaralı ocaklarında böyle bir durumla karşılaşmadığını; Kurtuluş ocağının İstiklâl okulu yanında

olduğu ve burada kumar ve alkol olduğunu; Turan ocağında alkol olmadığı ama başka yerde içip gelmiş olanların geri çevrilmediğine izahat getirilmiştir. Emniyet Müdürünün ifadelerine göre burada kâğıt oyunları oynanmaktadır. İnönü Ocağında keza kâğıt oyunları mevcuttur. Gazipaşa Ocağında alkol de kâğıt oyunları da vardır. Bu sorun DP ocaklarında mevcuttur. Parti binalarında kumar ve alkolün yasaklanması, önüne geçilemediği durumlarda parti tabelasının indirilip, partiye ait eşyaların merkeze taşınması önerisi yapılmıştır. Yürük Selim Ocağı parti tarafından 200 liraya kiralanmasına rağmen Parti Başkanı Faruk Çuhadar burayı bütün itirazlara rağmen bakkal dükkânı olarak işletmektedir. Doğal olarak teşkilat çalışır vaziyette değildir. Mağaralı Ocağı haricinde bütün ocaklarda radyo mevcuttur. İlçe toplantıları ara ara toplanmakla birlikte iddia edildiği gibi hiç toplanmaz durumda değildir. Hatta son toplantı da 27.09.1948 tarihinde yapılmıştır. Perkün, kaza merkezlerinde DP'nin güç kazandığını kabul etmekle birlikte köylerde halkın CHP yanında olduğu fikrindedir. (CCA, 490-1-0-0/687-336-1: 18-29)

Malatya Bölge Müfettişi Samsun Milletvekili Naşit Fırat kurtuluşunun 29. Yıldönümünde Maraş'a yaptığı gezi neticesinde 11.03.1949'da CHP Genel Sekreterliğine bir rapor gönderir. Bu raporda dikkat çeken ifade Demokrat Partililerin kurtuluş bayramı geçit törenine katılmaları ve kortejde at üstünde çarşafı, peçeli bir kadın ve püsküllü fesi olan bir erkeğin olmasıdır. Bunlara ilaveten derviş kıyafetli, sakallı, ellerinde tespihler bulunan birkaç kişinin de varlığı gözlenir. Bu kişiler hakkında yapılan soruşturmada, sadece "geçmiş dönemleri temsilen" bu kıyafetleri giydikleri savunması alınmıştır. Ancak Fırat bu kanaatte olmadığını, Maraş bölgesinin mutaassıp olduğunu ve DP yetkililerinin de bu durumu kullandığını düşünür. Ona göre Demokrat Parti laiklik karşıtı çalışmalar içerisindedir ve hatta Şazi Bey Camii İmamı Mahmut Kanadıkırık'a fırsat bulunduğu zaman CHP aleyhinde propaganda yaptırılmaktadır. Ayrıca bu imamın DP ilçe kongrelerine başkanlık ettiği ve ilçe idare kuruluna üye olduğu iddiaları da mevcuttur. DP idarecilerinin bu gibi çalışmalarla tehlikeli uğraşlar içinde olduğu belirtilmiştir. Bunun yanında Naşit Fırat, bayram coşkusu ile davul zurna eşliğinde oynayan bazı vatandaşların alkolün tesiri altında olduklarını gözlemlemiştir. Kendisi, gerici faaliyetlerin ne kadar karşısında yer alıyorsa, bu gibi laubali hareketlere müsaade edilmesine de karşıdır. Maraş merkezde 15 tane parti ocağı mevcuttur. Bu ocaklarda ve DP ocaklarında kâğıt oyunları oynanmakta ve bazen taşkınlıklar da yaşanmaktadır. Bu hususta parti binası olduğu için güvenlik güçleri müdahale edememekte, valilik ise baskı kurulduğu şeklinde yanlış anlaşılmaya mahal vermemek için yasaklayamamaktaydı. Sonuç olarak partililer ile yapılan görüşmeler neticesinde, halkevlerinde oynanması şartıyla parti ocaklarında kâğıt oyunlarına yasaklama getirilmiştir. 24.10.1949 tarihli bir diğer raporunda da Fırat, DP'nin teşkilatlandığını ve kalabalık köylerde hareketlenmelere sebep olduğunu; buna karşın CHP yönetiminde böyle bir çabanın gözlenmediğini belirtmiştir. Bu da tek partinin zaman içerisinde bir ataletle sevk olduğunun göstergesidir. (CCA, 490-1-0-0/687-336-1: 4-14)

Sosyal ve Kültürel Durum

CHP'nin taşradaki kültürel hayatı şekillendirmede etkin şekilde kullandığı organlardan birisi hiç şüphesiz halkevleri ve halkodalarıdır. Bölge Müfettişi Mitat Aydın'ın tarih belirtmediği 33279 sayılı raporundan Maraş'ta Halkevi'nin hastane binasının eczane kısmında olduğu, buraya acilen Erzincan Halkevi planına uygun bir halkevi binası yapılması gerektiği, Kastamonu'da örnek plana göre inşa edilen halkevinin 50 bin liraya mal olduğu, vilayet bütçesinden bu iş için 30 bin lira talep edildiği ancak bütçe yetersizliği ve demir buhranı dolayısıyla o sene içerisinde bu projenin hayata geçirilemeyeceği cevabının alındığı görülmektedir. (CCA, 490-1-0-0/1579-433-1: 62-64) Görüldüğü üzere bu kuruluşların partinin maddi ve idari desteğine ihtiyacı olmuştur. Maraş'ta açılması planlanan halkevi ve halkodaları da partiden gerekli destekleri ağır aksak da olsa görmüştür. Örneğin 1935 yılında halkevinin belediye yardımları ile ayakta kalabildiği anlaşılmaktadır. Bu halkevinin çalışmaları ise yok denecek kadar azdır. Burada haftada bir gece toplantısı yapıldığı ancak buna da katılımın çok az olduğu görülmektedir. Halkevinin işler hâle getirmek için oluşturulan projeler ise hatalı şekillendirildiğinden dolayı başarısız olmuştur. Örneğin aylık kırk lira maaşla Yönetim Kurulu Üyesi Nuriye Hanım müdür yapılarak bir dikiş kursu açılmıştır. Ancak halkevinin böyle bir kurs açması doğru olmadığı gibi Nuriye Hanım'ın da buraya müdürlük yapabilecek bir ehliyeti yoktu. Dolayısıyla kursu tamamlayanlara herhangi bir tamamlama belgesi verilememiş, çözüm olarak eski Vali Adli Bayman'ın enstitü mezunu kızı kâğıt üzerinde müdür gösterilerek kursiyerlere hak ettikleri belgeler dağıtılabilmiştir. Parası ödenmeyen dikiş makineleri zamanla atıl duruma düşmüştür. Bu plansız uygulama halkevine beş yüz liraya mal olmuştur. Halkevi bünyesinde açılan okuma evinde merkezden gönderilen bazı kitapların ve gazetelerin olduğu ve bunların tasnifi ile meşgul olunduğu ancak halkın okumaya pek meraklı olmadığı

ifade edilmiştir. İlçe halkevi de gereğince çalışmamaktadır. Bir geliri olmayan halkevinin ismi tabeladan ibarettir. Geliri ve herhangi bir çalışması olmayan bu ev için hademe ve kâtip istihdam edilmesi, maaş verilmesi uygun olmadığından dolayı bu kişilerin işlerine son verilmesi tavsiye edilmiştir. Bunun haricinde halkevinin hesap işlerinde herhangi bir usulsüzlüğe rastlanmadığı yazılmıştır. (CCA, 490-1-0-0/686-328-1: 12-19) 15.02.1939 tarih 120 sayılı yazı, 10.01.1939 tarih 5/11368 sayılı yazıya karşılık Maraş Valisi ve CHP Başkanı tarafından CHP Genel Sekreterliğine yazılmıştır. Yazıda, 19.02.1939'da Göksun'a bir halkevi açıldığı bildirilmiştir. Bunun yanında 5/11368 sayılı yazıda istenildiği üzere Efsus'a ve Çağlayanı Cerit Köyü'ne de birer halkevi açılması talebinin bütçe eksikliği dolayısıyla yerine getirilemediği bilgileri verilmiştir. (CCA, 490-1-0-0/989-830-1: 1) 1940 yılında Andırın hariç diğer kazalarda halkevi olduğu anlaşılmaktadır. (CCA, 490-1-0-0: 273-1091-2: 53) Bahsi geçen yıl için halkevi hesaplarının parti tarafından tutulduğu, ayrı bir hesapları olmadığı görülmekle birlikte parti ve halkevi binalarına da acil ihtiyaç olduğu görülmüştür. Halk için halkevinde nadir olarak düzenlenen etkinliklere yine halkın değil kentin ileri gelen ailelerinin ve memur ailelerinin katıldığından, halkın mahrum kaldığından yakınılmıştır. Gerek merkezde gerekse Göksun, Andırın ve Elbistan'da spor faaliyetlerinin yürütüleceği tesisler yoktur veya atıl durumdadır. Maraş merkez kazasının 01.06.1940 tarihinde yaptığı kongrede bölgenin çok sayıda okula ihtiyacı olduğu bildirilmiş, konu hakkında II., VII., ve X. bürolara malumat verilmiştir. (CCA, 490-1-0-0/686-330-1: 25-32) 25.27.1940 tarihli 258 numaralı rapora göre merkez halkevi 9, Elbistan 4 ve Göksun 3 şubelidir. Merkez halkevinde okuma çağını geçmiş kişiler için kurslar düzenlendiğini ve bu kurslara katılan 160 kişiden 100'ünün başarılı şekilde kursu tamamladığını anlamaktayız. Elbistan ve Göksun halkevlerinin maddi yetersizlikler içinde oldukları ve binalarının bulunmadığı belirtilmiştir. Halkodası ise il genelinde yoktur. Spor faaliyetleri için partinin bütçe ayırması gerekmektedir, zira bu faaliyetler için gerekli spor alanları yok denecek kadar azdır. Vilayette sadece haftada bir çıkan Maraş Gazetesi vardır. En çok okunan gazeteler ise Ulus, Cumhuriyet, Tan, Son Posta, Kurun, Karagöz gazeteleri ve Akbaba, Yedi Gün, Karikatör gibi dergilerdir. (CCA, 490-1-0-0/686-330-1: 1-25) 29.01.1941 tarih 52852 numaralı rapordan anlaşıldığı üzere merkez halkevi için 3000, Elbistan halkevi için 300, Göksun halkevi için ise 200 lira yardım parası verilmiştir. Özellikle kaza halkevlerinin bu bütçe ile kendini idare edemez halde olduğu aşikârdır. Halkevinin herhangi bir spor kompleksine sahip olmamasına karşın parti binasında bulunan tenis kortu ve voleybol sahasının halkın kullanımında olduğu anlaşılmaktadır. (CCA, 490-1-0-0/686-330-1: 2-22) Aynı yıl yazılan başka bir raporda eğitimli köylerde de dâhil merkezde toplam üç adet gençlik kulübü olduğu⁶ ve atıcılık, güreş, jimnastik ve yürüyüşün en rağbet gören spor dalları olduğu görülmektedir. (CCA, 490-1-0-0/686-331-1: 65; CCA, 490-1-0-0/686-331-1: 100) 1941 yılı 214 numaralı II. Teftiş raporunda Andırın'da halkevinin çok sönük olduğu, buraya merkez halkevinden program gönderildiği ancak bu programın da aynı derecede sönük icra edildiği ifadeleri vardır. Buna sebep olarak da halkevinin müstakil bir binasının olmaması dolayısıyla burada rahatça insanların toplanmasına olanak olmadığı gösterilir. Ayrıca buralarda kadınlı erkekli toplanılmasının da oluşabilecek dedikodulardan dolayı pek mümkün olmadığının altı çizilmiştir. Çünkü halkın genel kültür yapısı henüz buna hazır değildir.⁷ Belediyede bütçe açığı olması sebebiyle halkevine gerekli maddi yardımı sağlayamaması da halkevinin kötü durumunu oluşturan etkenlerden birisidir. Halkevinde görevli memurların maaşları bile zor ödenmektedir. Halkevi, parti propagandası yapmakta da yetersizdir. Sebebi ise halkevlerinin başında şehrin ileri gelenlerinden kişilerin olması ve bu kişilerin kendi işlerinin yoğunluğundan dolayı halkevinde vakit geçirememesi ve halkla bir araya gelememesidir. Kaldı ki bu kişilerin kültürel birikimleri de bu görevi icra etmeye yeterli değildir. Mitat Aydın'ın bu mevzu üzerine bir de tavsiyesi vardır. Ona göre: Halkevlerine maaşlı çalışmak üzere yüksek eğitim almış kişiler atanmalıydı. Halkevi bünyesinde bir ilkokul, bir poliklinik açılmalıydı. Polikliniğe dolgun maaşla çalışmak üzere bir doktor görevlendirilmeliydi. (CCA, 490-1-0-0/686-331-1: 21-33) Yine halkevi bünyesinde sinema, konferans vb. etkinlikler düzenlenmeliydi. Mitat Aydın'a göre halkevleri bu plan dâhilinde çalışarak inkılapların yerleşmesinde oldukça etkili bir vasıta olabilirlerdi. 1941 yılı 234 numaralı raporun VI. büroyu ilgilendiren kısımda şehirde spor etkinlikleri ile ilgili bilgiler yer alır. Anlaşıldığına göre, parti ve

⁶ 1935 yılı raporlarında da şehirde Turan, Kurtuluş ve Aksu isimlerinde üç tane spor kulübünün varlığından bahsedilmiştir. Aradan geçen yıllar bakımından bu alanda pek gelişme sağlanmadığı yorumu yapılabilir. Bilgi İçin Bkz. CCA, Kurum: 490-1-0-0/Cumhuriyet Halk Partisi, Yer: 686-328-1, s. 20-23.

⁷ Örneğin: 01.02.1941 tarihli raporun halkevleri ile alakalı kısmında kadınların hâlâ çarşaf tabir edilen kıyafetleri giydikleri, sosyal alanlarda pek görünmedikleri dolayısıyla halkevleri ve programlarında da yer almalarına müsaade edilmediği vurgusu vardır. Bilgi İçin Bkz. CCA, Kurum: 490-1-0-0/Cumhuriyet Halk Partisi, Yer: 686-331-1, s. 62.; CCA, Kurum: 490-1-0-0/Cumhuriyet Halk Partisi, Yer: 686-331-1, s. 107-110.

halkevinin spor etkinlikleri için önceden kullandığı şehir merkezindeki boş alan artık kullanılmamaktadır. Göksun'da parti gençlik ve spor teşekkülü ile halkevi spor şubesi ahenkle çalışmaktadır. Halkevi bahçesindeki spor aletleri ortak kullanımdadır. Sporu halkın hayatına sokmak için Mitat Aydın, ustaların çıraklarına haftanın belli günleri izin vermesi, bu günlerde spor etkinliklerine katılmayan gençlere ve onları göndermeyen ustalarına çeşitli cezalar kesilmesi; bu gençler için temiz formaların temin edilmesi gibi önerilerde bulunur. (CCA, 490-1-0-0/686-331-1: 24) Şubat 1945'te 32 halkodası mevcuttu. (CCA, 490-1-0-0/687-335-1: 2-26) 1946 yılında halkevi binası inşaatı devam etmektedir ve bunun için Genel Sekreterlikçe 300.000 lira tahsis edilmiştir. (CCA, 490-1-0-0/687-336-1: 42-47) Aynı yıl için İl İdare Kurulunun hazırladığı II. altı aylık rapordan: Maraş Halkevinde 20 müsamere, 10 aile toplantısı, 9 kutlama töreni, 3 balo, 2 nikah töreni, 10 güreş, 17 cemiyet toplantısı, 6 konser, 15 Karagöz, 3 kukla, Maraş Marşı müsabakası ve fotoğraf sergileri düzenlendiği anlaşılmaktadır. Bunlara ilaveten yabancı dil, fizik, matematik kursları ile cezaevinde okuma-yazma kursları da açılmıştır. Köy gezileri düzenlenerek sağlık taraması yapılmış, hasta olanlara ücretsiz ilaç verilmiş, çiçek aşısı yapılmıştır. (CCA, 490-1-0-0/687-336-1: 2-48) 31.08.1948 tarihli bölge Milletvekili Kamil İdil raporunda, halkevinin çalışmaz ve bakımsız bir halde olduğunu yazmıştır. Hatta halkevi temizlik görevlisi, görevi olamamasına rağmen başkanın evinin temizlik işlerinde çalıştırılmakta, halkevi ise ihmal edilmektedir. Yine halkevi başkanı hem hekimlik hem gazetecilik yaptığı için halkevi işlerine vakit ayıramamaktadır. Hatta son toplantı da 27.09.1948 tarihinde yapılmıştır. Halkevi konusunda Kamil İdil'in çoğu saptaması doğrudur. Temizlik görevlisinin Halkevi Başkanı Kamil Tolun'un evinde çalıştığı da doğrudur. Ancak mesai saatleri dışında olduğu Aziz Perkün'e söylenmiştir. Perkün'ün gözlemlediğine göre halkevi binası da temizdir. (CCA, 490-1-0-0/687-336-1: 18-29) Malatya Bölge Müfettişi Samsun Milletvekili Naşit Fırat, kuruluşunun 29. Yılında Maraş'a bir ziyaret düzenler. Bu ziyaret sonrası 11.03.1949 da CHP genel sekreterliğine gönderdiği raporda halkevinin eski binalarının kendi binalarının yapımı devam ettiği ve iki seneye yakın devam edeceği için şehir hastanesi tarafından kullanıldığı yazılmıştır. Halkevi yeni binasında ise bütçe yetersizliği dolayısıyla büyük salon tamamlanmadığı için ve tamamlanan kısımlara da mobilya konulamadığından dolayı çalışamaz vaziyettedir. Tüm bu eksikliklerin tamamlanabilmesi için yaklaşık olarak 30.000 liraya ihtiyaç vardır. Daha önceleri Maraş Postası ve Engizek isminde iki gazete çıkarılmıştır. Ancak bunlardan Maraş Postası kendini tatil etmek durumunda kalmış, Engizek ise muhalefet saflarına geçmiştir. Bu nedenle Parti İlçe Başkanı Dr. Emin Karpuzoğlu önderliğinde Kahraman Yurt isminde bir gazete yayın hayatına başlamıştır. Engizek Gazetesi'ne yapılan maddi yardımlar da doğal olarak kesilmiştir. Fırat, bu kapsamda Genel Sekreterlikçe Maraş'a gönderilmiş olan gazete kağıtlarının Kahraman Yurt Gazetesi'ne verilmesini talep etmektedir. (CCA, 490-1-0-0/687-336-1: 4-7) Halk arasında da okuma alışkanlığı zayıftır zaten. Bu bağlamda 52554 numaralı raporun 16. maddesinde, halka okuma alışkanlığı kazandırmak maksadı ile halkevi bünyesinde yöre halkının ilgisini çekecek yazılardan meydana gelen bir gazete çıkarılmasına ihtiyaç olduğu tavsiye edilmiştir. İkinci bir tavsiye de Maraş Gazetesinin halkevine devredilmesidir. (CCA, 490-1-0-0/686-328-1: 100-109)

1938 yılı raporunda şehirde liseye ihtiyaç olduğu belirtilerek çözüm yolu da gösterilmiştir. Buna göre: Amerikalılardan alınmış olan ve ortaokul olarak kullanılan bina lise için de yeterlidir ve bu amaç için kullanılabilir. (CCA, 490-1-0-0/686-328-1: 12-19) İlde sadece lise değil, bütün okul kademelerinde eksiklik vardı. Bunu parti kongresi tarafında VII. büroya gönderilen isteklere büro tarafından verilen cevap yazısından anlayabilmekteyiz. Buna göre: 20.03.1941 tarihinde yapılan toplantıda talep olunan Şerefoğlu, Fatmalı ve Üngüt köylerine ilkokul açılmasının bütçe yetersizliği dolayısıyla mümkün olmayacağına; 13.03.1941'de yine aynı gerekçe ile Taşolu Köy Okulunun beş sınıfla kalmasına, Göksun'a yeni açılmış olan okulun her sene bir sınıf ilave edilerek beş sınıfa tamamlanmasına, İsmet Paşa ve Kılıçalı mahalleleri arasına bir ilkokul yapılmasına olumsuz; Keklik Oluk ve Göynük'e birer öğretmen verilmesine, Maraş-Kapıdere yolunun şoselenmesine, Elbistan'a iki adet ilkokul yapılmasına olumlu karar verilmiştir. (CCA, 490-1-0-0/686-331-1: 27-28) 24.02.1941 tarihinde yapılan Vilayet Parti Kongresinde gerekli görülen işlere dair yapılan liste ilgili mercilere iletilmiş ve karşılığında olumsuz veya olumlu yanıtlar alınmıştır. 18.03.1941 tarihinde bu isteklere karşılık: Göynük ve Keklik Oluk köylerine iki tane öğretmen gönderilmesi, Elbistan'da iki tane okul açılmasına encümenlikçe olumlu yanıt verilmiş ve gerekli ödemelerin yapılması adına bütçenin ayarlanması için gerekli girişimler sağlanmıştır. (CCA, 490-1-0-0/686-331-1: 19; CCA, 490-1-0-0/687-332-1: 28-29) 1941 yılı 214 numaralı II. Teftiş raporunun VII. büroyu alakadar eden kısımdan anlaşıldığına göre, daha önce ilkokula sahip olan Varyanlı Köyü'nde bütçe noksanlığı nedeniyle bahsi geçen tarihte öğretmenli bir

eğitim sürdürülmektedir. Şerefoğlu, Üngüt ve Fatmalı köylerinde ise hiç okul yoktur ve birer öğretmenli okul açılması için uğraşılmaktadır. Taşoluk köyünde de bir adet öğretmenli okul olduğu ancak bütçe darlığı dolayısıyla öğretmen atanmasına ve okulun beş sınıfa çıkarılmasına imkân olmadığına değinilmiştir. Göksun'a bağlı Göynük, Keklikoluk ve Altınoba köylerine de öğretmenli birer okul açılma isteğinin olduğu görülmektedir. Andırın'ın köyleri için durum daha da fenadır. Zira öğretmenli okul açılması için bile bütçeleri yeterli değildir. (CCA, 490-1-0-0/687-332-1: 34) Maarif Müdürlüğünden alınan cevap yazısı: Varyanlı Köyüne yeniden beş sınıflı bir okul yapılmasının mümkün olmadığı; Şerefoğlu, Üngüt ve Fatmalı köylerine ilkokul açılmasına bütçe darlığı nedeniyle imkân olmadığı ancak tedricen öğretmenli okul için çalışılacağı; Taşoluk Köyüne beş sınıflı okul kurulması ve öğretmen verilmesine imkân olmadığı, hali hazırda öğretmenleri olduğu; Göksun'a açılmış olan ikinci okulun her sene bir sınıf kurularak beş sınıflı bir okul hâli alması için çalışılacağı; Göynük, Altınoba, Keklikoluk ile birlikte diğer eğitimci köylerin de öğretmenli birer okula kavuşturulması; Andırın'ın köylerine planlanan öğretmenli okulların bütçe yetersizliğinden dolayı açılmayacağı; yine Elbistan merkeze düşünülen iki adet modern okulun bütçe darlığı nedeniyle yapılamayacağı yönündedir. (CCA, 490-1-0-0/687-332-1: 60-61) Maraş Milletvekili Dr. Kemal Bayazıt, Maraş'a yaptığı gezi neticesinde 18.12.1944 tarihinde kaleme aldığı raporda kentin eğitim sorunlarını ele almıştır. Raporuna, Maraş'ta orta okulu bitirenlerin lise tahsili için diğer illere gitmek zorunda kaldıkları, bu gidenlerin de geri dönmedikleri gerçeğini hatırlatarak başlar. Bunu önlemek için daha önce söz verilmiş olan ancak yerine getirilmemiş ticaret lisesinin açılması için gerekli çalışmaların yapılmasını ister. (CCA, 490-1-0-0/687-336-1: 84-86) Kentteki eğitim sorunları bölgeye ziyarette bulunan milletvekillerinin raporlarında da mevcuttur ve 26.03.1945'te CHP Genel Sekreterliği, bu raporları gerekli bürolara iletmiştir. Raporlardan çıkarılan ortak fikirler neticesinde bazı işlerin gündeme alınması sağlanmıştır. Bunların başında, okuyan kesimin kette tutulması için yapılacak çalışmalar yer alıyordu. Örneğin şehre bir sanat okulu ve kız enstitüsü açılması programda olmasına rağmen icraata geçirilmemişti. Millî Eğitim Bakanlığının bu okulları bir an evvel açması gerekmektedir. Merkezde ilkokul öğretmenleri yeterli sayıdaydı. Köylerde ise öğretmenler gerekli eğitimi sunamamakla birlikte derslerin boş geçmesini önleyen bir supaptılar. (CCA, 490-1-0-0/687-336-1: 62-66)

Bir kentin sosyal hayatının şekillenmesinde esnaf ve zanaat cemiyetlerinin payı da büyüktür. Maraş'ta da 1935 yılında fırıncılar ve saraçlar olmak üzere iki tane esnaf cemiyeti mevcuttu. Ancak kâğıt üzerinde şekillenmiş olan bu cemiyetlerin bekleneceği gibi herhangi bir icraatları da yoktu. (CCA, 490-1-0-0/686-328-1: 12-19) Maraş'ta bedestende dericilik, yine deriden koşum takımları, eyer, semer gibi gereçlerin deri kısımlarını yapan saraçlık, bakırcılık, dokumacılık, ayakkabıcılık zanaatları icra edilmekteydi. (CCA, 490-1-0-0/273-1091-2: 13-26) 1942 yılında şehirde Tayyare Cemiyeti, Çocuk Esirgeme Kurumu ve Kızılay vardı. Şehirdeki bu STK'lar iyi durumdalar. (CCA, 490-1-0-0/612-127-3: 6) 1945 yılında şehirde Kızılay (Dr. Kemal Tolun), Türk Hava Kurumu (Abdulkadir Sezal), Yardım Sevenler (Bayan Noyan), Çocuk Esirgeme Kurumu (Fikret Başkan), Maraş'ı Sevenler ve Güzelleştirme Cemiyeti (Dr. Kemal Tolun) gibi sosyal kurumlar vardı ve başkan ve üyeleri partili ve memurdu. (CCA, 490-1-0-0/687-335-1: 2-26; CCA, 490-1-0-0/687-336-1: 2-48)

12.06.1940 tarihli rapor, Maraş merkezin batıdaki herhangi bir kazadan da küçük bir şehir olduğu; Elbistan, Göksun ve Andırın'ın ise harap birer köyden farksız olduğu ifadeleri ile başlar. Bölge, Asya'dan gelen göçler neticesinde şekillendiğinden dolayı aşiretçilik vardır. Aşiretler arasındaki çatışmalar da yaygındır. İstibdat Devri sonrası ve Meşrutiyet dönemlerinde Gayrimüslim kişiler, özellikle Almanlar bölgeye yerleşmiştir. Bu kişiler hastaneler, okullar, yetimhaneler vb. imar işleri ile uğraşmışlardır. Bölgenin büyük arazileri bazı ailelerin elindedir (Merkezde: Kadioğlu, Beyazitoğlu, Şişmanoğlu, Müftüoğulları; Elbistan'da: Hacı Hasanoğulları, Hacı Kadıroğulları, Manaklar, Tokucular, Ahmet Arıkanlar; Andırın'da: Kayran ve Yaycioğulları vb. örnek gösterilebilir. Göksun ise fakir bir bölgedir ve burada ekonomik yönden öne çıkan herhangi bir aile yoktur). (CCA, 490-1-0-0/273-1091-2: 53-54; CCA, 490-1-0-0/686-330-1: 17-22) Raporda Maraş: derebeylik döneminden yeni çıkmış, ailecilik hisleri ile hareket edilen, şahsi menfaatlerin önde tutulduğu bir yer olarak tanımlanır. I. ve VII. bürolara yazılan yazıda ilin doğu ve kuzey kesimlerinde Kürt halkın yerleşik olduğundan bahsedilir. Bu kişilerin bir kısmının Türkçe bilmediği, bir kısmının ise bildiği halde konuşmaktan kaçındıkları belirtilmiştir. Kafkas muhacirlerin de yine mecbur olmadıkları takdirde Türkçe konuşmayı tercih etmedikleri açıklanmıştır. (CCA, 490-1-0-0/686-330-1: 23-24) 01.02.1941 tarihli raporda bölgenin en mühim meselesi olarak Kürt, Çerkes ve Aleviler gösterilmiştir. Alevilerin Türk olmalarına rağmen

mezhepsel dargınlık içerisinde olduklarına vurgu yapılmıştır. Çerkesler Maraş'a Kayseri'nin Bünyan'ın Hamit kazasından gelip Elbistan'ın ormanlık alanlarında yerleşmişlerdir. (CCA, 490-1-0-0/273-1091-2: 50; CCA, 490-1-0-0/686-331-1: 56; CCA, 490-1-0-0/686-331-1: 104) Aynı tarihte I. ve II. bürolara yazılmış olan Gazipaşa Mahallesi'nde iki olan bekçi sayısının bire indirilmesine yönelik talep; dağınık, bahçelik ve ağaçlık olan bu mahallenin güvenliğini sağlamada tek bekçinin yetersiz kalacağı gerekçesiyle reddedilmiştir. (CCA, 490-1-0-0/686-330-1: 11)

13.10.1940 tarih 47634 numaralı Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine gönderilen Parti Müfettişi Mitat Aydın'ın sağlık durumu dolayısıyla Ankara'ya gönderilmesi konulu yazıda ilgi çekici olan nokta röntgen ve sistoskopi yapılması için hastanın Ankara'ya sevk edilmesidir. Zira bu olanaklar Maraş ilinde mevcut değildir. Ülkenin genel sağlık olanaklarını da yansıtan bu ifadelerden anlaşıldığı üzere insanlar, en basit sağlık hizmetleri için bile ulaşımın da zor olduğu göz önünde tutularak büyük şehirlere gitmek durumunda kalmaktadırlar. (CCA, 490-1-0-0/686-330-1: 6-7)

24.02.1941 tarihinde yapılan Vilayet Parti Kongresinde gerekli görülen işlere dair yapılan liste ilgili mercilere iletilmiş ve karşılığında olumsuz veya olumlu yanıtlar alınmıştır. 18.03.1941 tarihinde bu isteklere karşılık: Keşiş Suyu Köprüsü'nün yapılması, Elbistan Pakıdere⁸ yolunun şose yapılması adına gerekli ödemelerin yapılması için bütçenin ayarlanması yönlü gerekli girişimler sağlanmıştır. (CCA, 490-1-0-0/686-331-1: 19; CCA, 490-1-0-0/687-332-1: 28-29) Maraş milletvekilleri, Maraş'ın kurtuluşunun yıl dönümünde şehre yaptıkları ziyaret sonrası 12.04.1941 tarihinde 56418 numaralı yazıyı parti genel merkezine iletirler. Daha öncesinde pirinç ekimi yüzünden çıkan tartışmalara tedbir olarak Pazarcık ilçesinin Maraş'tan ayrılarak Gaziantep'e bağlanması kararlaştırılmıştı. Heyet, bu durumun Maraş için büyük bir ceza olduğunu vurgulayarak 1933 yılından beri Maraş'a bağlı Pazarcık'ın geri iadesini talep eder. Bu mesele görüşülmek üzere parti genel sekreterliği tarafından I. Büroya gönderilir. Raporda ayrıca Maraş'a bir devlet fabrikası açılarak bölgenin ekonomisinin hareketlendirilmesi gerektiği tavsiye edilir. Zira bölge ana tarımı pirince dayanmaktaydı ve ziraat de bazı ailelerin tekelinde idi. Dolayısıyla küçük esnafın krediye ulaşma olanakları zordu. (CCA, 490-1-0-0/686-331-1: 3-6) Bu bağlamda 27.05.1941 tarihinde bölge milletvekillerinin parti genel sekreterliğine sundukları 2/35470 sayılı rapor üzerine Halk Bankası Genel Direktörlüğüne Maraş'a bir banka şubesi açılması yönlü talep iletilmiştir. Banka yetkilileri yaptıkları istişare neticesinde buraya bir şube açılmasına karar vermiştir. (CCA, 490-1-0-0/686-331-1: 1-2)

29.05.1941 tarih 214 sayılı II. teftiş raporu, Maraş'ın konumundan bahsedilmesiyle başlar ve nüfusunun 188877 olduğu belirtilir. Ovalar ve dağlık alanlardan oluşan şehir, Ceyhan ve Seyhan nehirlerinin kolları ve Aksu Çayı dolayısıyla pirinç ekimine uygundur. Bu sebeple diğer ürün çeşitlerine pek önem verilmemiştir. Dağlık bir bölge olması dolayısıyla göçebe yaşam da yoğunluktadır. Örneğin: Asya'dan gelen Aydın Aşireti Maraş'tan geçerek bir müddet burada konaklamış, bir kısmı burada kalırken arkadan gelenler ile birlikte bir kısmı Toroslara doğru ilerlemiş, buradan Antalya ve Aydın bölgesine yerleşmişlerdir. Yerleşik Aydın Aşireti'nin konuşmasının Aydın'dakilerle benzer olduğu hatta bazı köy isimlerinin de (İlbeğli, Horsunlu, Havarzonlu, Moralı) bu sebeple aynı olduğu yorumu yapılmıştır. Aydın'da yerleşik aşiret insanları Tanzimat Devrinde, özellikle Midhat Paşa'nın İzmir Valiliği sırasında uyguladığı katı iskân politikaları neticesinde tekrar Maraş tarafına göç etmişlerdir. (CCA, 490-1-0-0/273-1091-2: 30-34; CCA, 490-1-0-0/686-331-1: 7-8/29-30; CCA, 490-1-0-0/687-332-1: 46-48) Bölgenin dağlık olması, ulaşım da aksamalara neden olmuştur. Merkez ve kazalar arasında ulaşım zordur ancak çözüm olarak girişilen çalışmalar da yetersizdir. Örneğin: Merkezi Göksun'a bağlayacak Ceyhan Nehri üzerine bir köprü yapılmış ancak bürokratik sürecin düzgün işlememesi dolayısıyla kullanıma açılmamıştır. (CCA, 490-1-0-0/273-1091-2: 30-34; CCA, 490-1-0-0/686-331-1: 7-8/29-30; CCA, 490-1-0-0/687-332-1: 46-48) Raporda, Göksun'da faaliyet gösteren herhangi bir cemiyetin olmadığına vurgu vardır. Ancak aynı parti içerisinde parti üyeleri arasında bir kıskançlık olabileceği tahmini de vardır. Gruplaşma da mevcuttur ve Kürt, Türk, Alevi, Çerkez şeklinde cereyan etmektedir. (CCA, 490-1-0-0/612-127-3: 11) 04.08.1941 tarih 156. sayı birinci teftiş raporunda bölge halkının uyruğu ve inanışları üzerinden ayrışması incelenmiştir. Talimatnamenin onuncu maddesi gereği yazılan raporda Maraş, Elbistan ve Andırın'da sınıfçılığın olmadığı belirtilir. Köylerde Kürtlük, Çerkezlik, Alevilik meselelerinin olduğuna yer verilir. Aleviler için Türk olmalarına rağmen mezhebin tesiriyle "(...) bizim ile adeta dargın vaziyettedirler." ifadeleri vardır. Bu da halk arasındaki ayrışmanın boyutu

⁸ Belgede Pakıdere olarak geçmektedir. Ancak günümüzde Kahramanmaraş'ta Kapıdere isminde bir köy mevcuttur.

hakkında fikir sahibi olmamızı sağlar. Mitat Aydın, yerinde incelemelerde bulunmak için Elbistanlı Çerkezlerle iki gün geçirir. Bu bölgede yaşayan Çerkezler, Kayseri Bünyan Hamit kazasından gelerek ormanlık alanlarda yerleşmişlerdir. Bu kişiler, kendi dillerini konuşmaktadırlar. Bölge Çerkezlerinin İsmet İnönü'den, Çerkez Ethem vakası dolayısıyla kendilerini sürgüne göndereceği yönünden korktuklarını, İsmet Paşa'nın bu konudaki beyanatı üzerine huzur bulduklarını kendisine anlattıklarını yazmıştır. Mithat Aydın'ın Çerkez, Abaza ileri gelenleriyle yaptığı görüşmeler neticesinde aslen Türk olan bu toplulukların ana topluluğun içerisine tam manasıyla adapte olma fikrinde olduklarını belirtmiştir. Hükûmete bu konuda öneri olarak bu topluluğa yardım ederek Türkler ile karışmalarını sağlaması salık verilmiştir. Aynı öneri bölge Kürtleri için de geçerlidir. (CCA, 490-1-0-0/612-127-3: 20; CCA, 490-1-0-0/273-1091-2: 50-51) 05.01.1942 tarihli raporda yine Çerkezlerin asimile olmuş durumda olmalarına karşın, Kürtlerin Kürt olduklarını söylemekten çekinmedikleri eleştirilmiştir. Hatta parti olarak bu mevzu üzerinde titizlikle durulmadığı yönünde bir özeleştiri de yapılmıştır. (CCA, 490-1-0-0/612-127-3: 6)

Maraş Milletvekillerinin bölgede düzenlediği geziler sonucu yazdıkları raporlar da vardır. Yine bu gezilerden biri sonucunda vekiller, raporlarını ayrı ayrı kaleme almayı tercih etmişlerdir. Bunlardan biri 10.10.1943 tarihinde Maraş Milletvekili Hasan Reşit Tankut imzasıyla CHP Genel Sekreterliğine sunulmuştur. Raporda hububat üretim bölgesi olarak Elbistan, çeşitli ziraatın yapıldığı bölge olarak Maraş gösterilmiştir. Elbistan ve Maraş merkez arasında ulaşım sıkıntısı vardı. Dağlarla ayrılmış olan bu bölgelerde iklim özellikleri de buna bağlı olarak farklılık göstermekteydi. Maraş'ta pamuk, kırmızı biber, pirinç, üzüm başlıca zirai ürünlerdendi. Rapordaki ifadelerden önceki yıl Maraş'ta ciddi bir kıtlık yaşandığı, kış şartlarının ve hükûmetin uyguladığı tedbirler dolayısıyla açlık sınırında bir yokluk içine düşüldüğü anlaşılmaktadır. O dönem için Maraş'ta Kız Enstitüsü ve ortaokul olduğu anlaşılmaktadır. Bir sanat okulu açılması için de çalışılmaktadır. Başta da belirtildiği gibi ulaşım imkânsızlıklardan dolayı aksamakta idi. Çözüm olarak merkezi bütçe ile yapılamayacak olan Merkez ile çevresinin bağlantısını sağlayacak yolların ve Eloğlu İstasyonu'na bağlayacak yolların hükûmetçe yapılması gösterilmiştir. Andırın-Kadirli arasında Keşiş Suyu üzerine de bir köprü yapılması gerekmektedir. Yine Pazarcık'ın tekrar Maraş'a bağlanması talep edilmiştir. Küçük zanaat işletmelerine krediler vermek ve gerek duyulursa bir deri fabrikasının kurulmasını gündeme almak teklif edilmiştir. Maraş'ın o tarihlerde bir hastane binasının olmadığı, bir kilisenin içinde hizmet verdiği ve merkezi bütçenin bir bina yapmaya yeterli olmadığı belirtilerek, sağlık bakanlığının bu işi üstlenmesi gerektiği hatırlatılır. Göksun ve Andırın'da da yine doktor vardır ancak birer dispanser kurulması gerekmektedir. Gavurgölü Bataklığı'nın kurutulması gerektiğinin altı çizilerek bu sayede hem sıtma ile mücadele edileceği hem halka arazi sağlanacağı açıklanır. Hayvan ıslahı üzerinde özellikle at, sığır ıslahı ve av hayvanları hakkında bazı düzenlemeler yapılması gerektiği hatırlatılır. (CCA, 490-1-0-0/687-335-1: 19-43)

10.11.1943 tarihli Maraş Milletvekili Rasih Kaplan'ın CHP Genel Sekreterliğine yazdığı rapor, bölgenin iktisadi kalkınmasını düzeltmek için fabrikalar ve sanat evleri kurulması gerektiği ile başlar. Devamında, Kayseri-Maraş demiryolunun yapımının kalkınma için elzem olduğu belirtilir. Kaplan'a göre bölgede pirinç ekimi; hem köyleri bataklık kenarlarında yaşamının mümkün olmaması dolayısıyla dağıtıyor, hem bataklıkların oluşmasına sebep oluyor, hem de sıtma hastalığının müsebbibi oluyordu. Ona göre bu arazilerin sulu tarıma açılıp başka mahsuller ekilmesi halinde, halk da ekonomik yönden refaha ulaşacaktı. Ayrıca pirinç ekilen arazinin başka mahsul ekmeden önce en az bir yıl dinlendirilmesi gerekmektedir. Halkın çoğunluğu ise arazisini pirinç ekimi için kiraya vermek durumunda kalmaktaydı. Dolayısıyla bu kişiler işsizlik çekmekte ve hatta başkalarının topraklarında rençberlik yapmak durumunda kalmaktaydı. Tüm bu sebeplerden dolayı pirinç ekiminin bölgede azaltılması gerekmektedir. İl genelinde tarım ve hayvancılık konusunda halkı bilgilendirecek kurumlar da eksikti. (CCA, 490-1-0-0/687-335-1: 44-48)

Maraş Milletvekili Kemali Bayazıt inceleme raporunu 17.11.1943 tarihinde CHP Genel Sekreterliğine sunar. Rapora, Maraş'ın kervan yolları üzerinde olması dolayısıyla tarih boyunca hareketli ve iktisadi bakımdan zengin bir yer olduğuna ancak güneydeki pazarların kalkması, demiryollarının kervan yolunu Maraş'tan kaldırması, 28 km mesafede olan Fevzipaşa-Diyarbakır hattının Maraş'tan geçmemesi, Pazarcık'ın Gaziantep'e bağlanması, tezgâh işletmelerinin ürünlerini satabilecekleri pazar bulamaması ve kredi olanaklarına ulaşamaması, güneyle Orta Anadolu'yu birbirine bağlayacak olan Maraş-Kayseri yolunun henüz yapılmamış olması gibi nedenlerle bölgenin, iktisadi durumunun tedricen kötüleştiği ayrıntıları verilerek başlanmıştır. O tarihlerde merkezde, Göksun'da ve

Andırın'da Hükûmet Konağı'nın olmadığı anlaşılmaktadır. Buralarda hastane de mevcut değildir, bir kilisede sağlık hizmetleri verilmektedir. Maraş merkezde ekseriyetle pirinç, Elbistan'da buğday ve diğer hububat çeşitleri, Göksun'da fasulye ve mısır, Andırın'da hububat ve az miktarda pirinç, bunlara ilaveten meyve üretimi vardır. Ancak Maraş'ın ihtiyacını karşılayacak seviyede üretim yapılamamaktadır. Çözüm odaklı hareket edilerek devletin tohum ıslahı yapması gerekmektedir ve devlet fidanlıkları kurulmalıdır. Aksi halde Maraş'ın kendi kendine yetemeyeceği belirtilmiştir. Halkevi binaları eksiktir ve birkaç gönüllü öğretmen ve yetkilinin özel çabaları dışında halkevi çalışmaları nokсандır. (CCA, 490-1-0-0/687-335-1: 36-41) Kemali Bayazıt 18.12.1944 yılında bir rapor daha kaleme almıştır. Bayazıt'ın raporu sert eleştiriler içermektedir. Ona göre: Maraş ve kaza belediyeleri iyi çalışmaz durumdadır, buralara işini layıkıyla yapacak kişilerin başkan olması gerekmektedir. Adliye görevli Hâkim Muhtar Kumbasar'ın görevini kötüye kullanmak, rüşvet almak gibi iddialarla suçlandığı duyumunu aldığı ve bu nedenlerden dolayı Maraş'tan uzaklaştırılması gerektiği fikrindedir.⁹ Maraş-Eloğlu demiryolunun kanun çıkarıldığı halde etüdüünün yapılmadığı, yine Elbistan ovasının sulama etütlerinin yapılmadığının altını çizmiştir. Maraş-Göksun yolunun yapımının ise hükûmet desteği olmadan tamamlanamayacağını hatırlatmıştır. (CCA, 490-1-0-0/687-336-1: 84-86)

01.01.1945'te Hasan Reşit Tankut 1944 yılı raporunu CHP Genel Sekreterliğine iletir. Tankut o sırada bölgede olan Tarım Bakanı Şevket Raşit Hatiboğlu ile keşif gezileri yapma ve Maraş'ın başlıca sorunlarını bakana iletme şansını yakalar. Bu problemlerin öncelikli olanlarından birisi de Gâvur Gölü ve Mizmil Bataklığının kurutulması talebidir. Bu konuda kendisi bakandan söz de alır. Elbistan'da buğday ekimi yaygındır ve çiftçiler ürünlerini devlete satmak istemektedir. Bu nedenle hükûmetten Elbistan'a veya Elbistan tren istasyonu olan Kapıderesi'nde bir satın alma ofisi açılması istenmiştir. Tekrar Maraş'a bağlanmış olan Pazarcık'ın 102 köyünden 68'inin Alevi ve Kürt olduğu hatırlatılarak, bu kişilerin çok azının Türkçe bildiği, halkevlerinin yardımı ile Türkleştirilmeleri gerektiği salık verilir. (CCA, 490-1-0-0/687-336-1: 73-77)

12.07.1945 tarihli 109 numaralı yazı, Kırklareli Milletvekili Nafi Atuf Kansu'nun 19.03.1945 tarihinde yazdığı 2/75559 sayılı yazıya karşılık gönderilmiştir. İçeriğinde bütçe azlığı dolayısıyla Maraş'a bir fidanlık yapılamayacağı, bölgeye 5 selektör ve 100 Kastamonu tipi pulluk gönderileceği yer almıştır. Selektörler faaliyete geçirilmiş, pulluklar ise kısım kısım dağıtılmaktadır. Bunlara ilaveten şehre bir memur tayin edilmiş, bir satış ofisi açılmış ve burada çiftçilerin her türlü ihtiyacını karşılamak amaçlanmıştır. Bunlara ilaveten ülkede teknik ziraat ve teknik bahçıvanlık okullarının nerelere açılacağı daha evvel yapılan tetkikatlar ile zaten belirlenmiş olduğundan ve Maraş'ın bu yerler arasında olmamasından kaynaklı olarak bu talebin yerine getirilemeyeceği açıklanmıştır. (CCA, 490-1-0-0/687-336-1: 55-56)

18.08.1945'te CHP Isparta Milletvekili Gaziantep Bölgesi Müfettişi Kazım Aydar Maraş'a yaptığı teftiş sonrasında burada asayişin bozuk olduğunu görmüş ve bunu raporlaştırmıştır. 21 numaralı bu yazıda Emniyet Müdürü Şevki Durak'ın otoritesinin olmadığını, bu nedenle ivedi ile bu kadroya yeni birinin atanması gerektiğini salık vermiştir. Zira bahsi geçen tarihte şehirde birkaç faili meçhul cinayet işlenmiş, halkevi soyulmuş hatta Emniyet Müdürü Şevki Durak ile Jandarma Bölük Komutanı Üst Teğmen Şadi Altıngiray 04.08.1945 gecesi saat 23:00 civarı sokak ortasında kavga etmişlerdir. Halk üzerinde olumsuz tesir yaratacak bu olay kabul edilebilir değildir. Rapor, 20.09.1945'te II. Büroya iletilmiştir. Rapora karşılık yapılan inceleme neticesinde Maraş'ın çoğu ile göre güvenlik yönünden iyi durumda olduğu, raporda yer alan olayların faillerinin yakalanmış olduğu, bunun yanında Emniyet Müdürü Şevki Durak'ın görevden alındığı ve yerine Hamdi Tongar'ın atandığı belirtilmiştir. Jandarma Bölük Komutanı Şadi Altıngiray Hozat'a, bahsi geçen olaya karışmış olan Jandarma Takım Komutanı

⁹ 26.03.1945'te CHP Genel Sekreterliği, Maraş Milletvekillerinin bölge ziyaretleri sonucu sundukları müşterek raporun gerekli bürolara iletilmesini 2/22001 sayılı yazıyla yerine getirmiştir. Maraş Adliyesinde görevli Hâkim Muhtar Kumbasar hakkında daha evvel de soruşturma konusu olmuş olan rüşvet alma, görevi kötüye kullanma, meslek etiğine uygunsuz hareketler gibi iddiaların tekrar soruşturulması gerektiği zira halkın bu zattan muzdarip olduğu öne çıkan aksaklıklardır. Bilgi İçin Bkz. CCA, Kurum: 490-1-0-0/Cumhuriyet Halk Partisi, Yer: 687-336-1, s. 62-66. 23.08.1945'te CHP Genel Sekreter Vekili Kırklareli Milletvekili Nafi Atuf Kansu'nun 19.03.1945'te 2/75555 sayılı yazısına karşılık gönderilen yazıya göre: Hâkim Muhtar Kumbasar hakkında isnat edilen iddiaların asılsız olduğunun anlaşıldığı, buna karşın bölge milletvekillerinin yapacakları başvuru neticesinde ayrıca kovuşturma yapılabileceği bildirilmiştir. Bilgi İçin Bkz. CCA, Kurum: 490-1-0-0/Cumhuriyet Halk Partisi, Yer: 687-336-1, s. 53.

Teğmen Burhan Kars'a, Komiser Yardımcısı Ziya Bey de Tunceli'ye görevlendirilerek Maraş'tan uzaklaştırılmışlardır. (CCA, 490-1-0-0/687-336-1: 49-51)

07.02.1946'da Maraş Milletvekilleri H. Reşit Tankut ve Abdullah Yayı seçim bölgelerinde yaptıkları gezi neticesinde bir rapor oluşturarak CHP Genel Sekreterliğine sunmuşlardır. O yıl için bir kuraklık olmasıyla birlikte mahsul vardır ve sıkıntılı bir durum yaşanmayacağı yazılmıştır. Ancak bölgede tohum ıslahı yok, kent zirai aletler bakımından fakir, köylü zirai bilgiden mahrumdur. Keza hayvancılık da ilkel yöntemlerle yapılmaktadır. Merkeze yapılan hastanenin üstesinden yerel yönetimlerin gelemeyeceği, bu nedenle merkezden maddi destek beklendiği görülmektedir. Göksun ve Afşin'de ise doktor olmadığı, özellikle kış aylarında merkezle ulaşımının kopması da göz önüne alınarak buralara doktor ataması yapılması gerektiği açıklanmıştır. Rapordan anlaşıldığına göre Maraş'ın bir şube hattıyla demiryoluna bağlanması için kanun çıkmış ve 1.500.000 lira para tahsisi de sağlanmıştır. (CCA, 490-1-0-0/687-336-1: 42-47)

Malatya Bölge Müfettişi Samsun Milletvekili Naşit Fırat, kuruluşunun 29. Yılında Maraş'a yaptığı ziyaret sonrası 11.03.1949'da CHP genel sekreterliğine gönderdiği rapora göre Maraş'ın o tarihteki nüfusunun 40.000 civarı olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşılık emniyet personeli sayısı 20 civarındadır. Bunlardan bir kısmı masa başı işlerle meşgulken, bir kısmı da izinlidir ve toplam 10 kadar polis memuru sahada görevlidir. Kuzey ve güneyde olmak üzere iki tane polis karakolu mevcuttur. Bir karakoldan diğerine yaya olarak yarım saati geçkin bir sürede gidilebilmektedir. Raporda Adana ve bazı başka illerde olan motosikletlerden Maraş karakollarına da temin edilmesi tavsiyesi yer alır. Neşit Fırat 24.10.1949 tarihinde de 155 sayılı raporunu CHP Genel Sekreterliğine sunar. Raporda pirinç ekiminin Maraş bölgesinin en büyük sorunlarından biri olduğu bahsi yapılmıştır. (CCA, 490-1-0-0/687-336-1: 4-14)

Bayındırlık İşleri

Maraş Bölgesi Parti Müfettişi Mitat Aydın'ın tarih not düşmediği 33279 sayılı raporu, Gaziantep ve Maraş'ın Millî Mücadele esnasında vatana bağlılıklarını göstermiş olduklarını vurgulayarak başlar. Bu iki vilayette özellikle Maraş'ta hükûmetin dikili bir ağacı olmadığı hatırlatılarak, iki vilayet arasından geçen tren yolunun ise aynı masrafla Maraş merkezden geçebilecekken bu şekilde yapılmasının yolcular için sıkıntılar yarattığına değinilir. Vilayet merkezinde dikkat çeken binaların ise Alman, Amerikan veya yerli Hristiyanlardan kalan binalar olduklarının altı çizilir. Doğal olarak cumhuriyet devri imar faaliyetlerinden bu iki şehrin de yararlandırılması gerektiği aşikardır. İki vilayetin valilikleri ile bu imar işleri konusunda temas kurulduğu, valilikler nezdinde halledilebilecek mevzuların hayata geçirileceği ancak hükûmetin de gerekli harcamaları bu illere yapması gerektiği hatırlatılır. (CCA, 490-1-0-0/1579-433-1: 62-64)

Maraş Bölgesi için hazırlanan raporlardan 17.02.1932 tarihli teftiş raporu Gavur Gölü'nün kurutulması üzerinedir. Bu göl: Maraş'a 27 kilometre uzaklıkta, Fevzipaşa-Malatya tren yolu güzergâhında, Keçiler ve Eoğlu istasyonları arasında yer alan bir göldür. Aksu'dan arazi sulaması için ayrılan kanalların bazılarının bu bataklığa dökülmesi ve kaybolması dolayısıyla kurutulması gerekmektedir. Ayrıca bataklığın kurutulması ile sıtma hastalığının da önü alınmış olacaktı. Bu iş için senelik 50.000 lira ayrılmıştır. Ancak bu bütçe ile yapılan hesaplamalara göre işin tamamlanması yedi seneyi bulacağından, yüklenici firmanın işi yarım bırakmaması için bir taahhüt alınmıştır. Uzun bir ödeme planı gerektirmesi sebebiyle senelik 50.000 liralık ödeneğin İçişleri Bakanlığının onayına muhtaç olduğu karara bağlanmıştır.¹⁰ (CCA, 490-1-0-0/686-328-1: 115-120) Fevzipaşa-Malatya hattı üzerinde Narlı İstasyonu'nun güneyi, Maraş-Antep yolunun batısında kamışlı, sulu ve su otlarıyla kaplı bataklık alan ise Mizmili Bataklığı olarak geçmektedir. Bölge halkının sulama için su kaynaklarına yaptığı müdahaleler dolayısıyla bu gibi bataklıklar oluşmuştur. Taş Bıçme, Mizmili ve Bağlama kaynaklarının bu nedenle birleştirilerek Aksu'ya boşalmasını sağlamak gerektiği, bu sayede bataklığın beslenemeyerek kuruyacağı ve buraya akan suların sulama için kullanılabileceği yönlü bir tavsiye verilmiştir. Ancak ilk etapta yapılacak masraf ve ıslah edilecek alan büyüklüğü kıyaslandığında (Mizmili

¹⁰ Ancak bu iş tamamlanamamış dolayısıyla 1941 yılında tekrar gündeme geldiği görülmüştür. Bilgi İçin Bkz. CCA, Kurum: 490-1-0-0/Cumhuriyet Halk Partisi, Yer: 687-332-1, s. 28.

Gölü: 60 bin dönüm arazi 426.000 liraya, Gavur Gölü: 150 bin dönüm arazi 350.000 liraya) Gavur Gölü'nün ıslah edilmesi karara bağlanır. (CCA, 490-1-0-0/686-328-1: 122-129)

Şehrin bir diğer sorunu, Sular Fen İşleri Başkanı Muavininin kaleme aldığı 06.04.1932 tarihli yazıya göre, fen işleri eli ile yapılmayan sulama kanallarıdır. Bu işler köy halkının inisiyatifine bırakıldığı için üstünkörü açılan kanallar ile Aksu'dan sular çekilmiş, hareketsiz su birikintileri ise zamanla bataklığa evrilmişti. Suların köylülerin inisiyatifine bırakılması sonucunda bazı tarlalar gereğinden fazla su ile buluşurken, bazı tarlalar susuz kalmıştı. Mevcut sulama kanalları ise bazı zorbarların eline geçmiş, bu kişiler keyfi davranarak kimi tarla sahiplerine su verirken kimilerine vermemişlerdir. Sorun, beraberinde ara ara kanlı tartışmaları da getirmiştir. Köylüler, hakkı olan suya ulaşamayınca tarlalarını başkalarına devretmek durumunda kalmış, araziler bazı ailelerin elinde toplanmıştı. Toprağını elden çıkaran köylü fakirleşme durumunda kalmıştı. Bahsi geçen yazıdaki *"Cumhuriyetin demokrasi akide ve icraatı bu vilayete henüz girmemiştir"* ifadeleri dönemin Maraş'ının özeti gibidir. (CCA, 490-1-0-0/686-328-1: 130-132) Maraş'ta sulama hususi ve milli sulardan yapılmaktaydı. Tapulu arazilerdeki sular o arazinin sahibi inisiyatifindeydi. Milli sular ise nöbet usulü pirinç ekimi için verilmekteydi. Nöbet sırası ise belki yirmi yılda bir gelmekteydi. Dolayısıyla zaman zaman asayiş bozan bir mevzu oluşmaktaydı. Bu nedenle ivedi ile sulama mevzuu ıslahı yapılmalıydı. (CCA, 490-1-0-0/686-328-1: 37-57) 30.03.1933 tarih 36336 numaralı Konya Milletvekili Ahmet Hamdi (Dikmen)'in raporu da bu mevzu ile alakalıdır. Ahmet Hamdi Bey önce devlete ait olan ancak satılmış su kaynaklarının tekrar devlete geçmesi ve acilen bir su kanunu yapılmasının gerekli olduğunu tavsiye eder. (CCA, 490-1-0-0/686-328-1: 85-94)

Maraş'ın dönem için büyük sorunlarından biri de ulaşımdır. 1935 yılı raporlarından bu açıkça anlaşılmaktadır ve yol ve okul yapımına gerekli özen gösterilmemiştir. (CCA, 490-1-0-0/686-328-1: 3-12) Mitat Aydın'ın 20.06.1942 tarih 350 sayılı raporundan anlaşıldığı üzere zamanın şartlarında Maraş'ın kış aylarında kazaları ile irtibatı kesilmekteydi. Şehrin coğrafi durumu nedeniyle özellikle kış aylarında aksayan ulaşımın aslında yaz aylarında da pek farklı olmadığı görülmektedir. (CCA, 490-1-0-0/273-1091-2: 13-26)

Şehrin bayındırlık sorunlarının çözümü için gerekli çalışmalar 1940'lı yıllarda yapılmaya başlanmıştır. Örneğin: 19.04.1945 tarihli belgede Köprüağzı İstasyonu'ndan Maraş'a uzatılacak demiryolunun zemin etüdünün tamamlandığı, Elbistan ovasının sulanması ile ilgili etüdlere başlanacağı, Maraş-Göksun yolunun yapılması için ise bütçelerinde yeterli kaynak olamaması dolayısıyla mümkün olmayacağı ifadeleri mevcuttur. Yine aynı tarihli belgede Maraş'ta Memleket Hastanesi olmadığı için merkezden bir hastane yapılması yönlü talebe karşılık, Maliye Bakanlığının 5000 lira tahsis ettiği ancak Sağlık Bakanlığının bütçesinin herhangi bir yardıma müsait olmadığı açıklanmıştır. (CCA, 490-1-0-0/687-336-1: 58-59)

Ekonomik Durum

Maraş, coğrafi konumu itibari ile Kuzey Suriye ve Mezopotamya'nın Anadolu ile bağlandığı ticaret yolu üzerinde idi. Doğal olarak şehrin ekonomisine etki etmiştir. XVII. yüzyılda şehre ikinci bedesten yapılması gerekmiştir. I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele dolayısıyla ekonomisinde bir gerileme gözlenmiş olmasına rağmen kısa sürede toparlanmış, gelirleri giderlerini geçmiştir. Bölgeye ilk fabrika 1924 yılında Mustafa Kemal'in önderliğinde açılmıştır. Maraş Çeltik Fabrikası; biber, pirinç ve un fabrikaları ile enerji santralini ihtiva etmekteydi. Kentin ekonomisi 1950'li yıllara kadar pirinç ekimine ve Adana'dan temin edilen iplikleri dokunmasına dayanmaktaydı. Bu yıllarda çorap üretimi de önemli bir kalem teşkil etmekteydi. 1956 yıllarında kente ikinci bir fabrika kurulur. Tüm bu gelişmeler, gerek Maraş köylerinden gerekse doğu ve güneydoğu bölgelerinden Maraş merkeze göçleri beraberinde getirmiştir. (Koç, 2009: 311-316)

1933 tarihli bir raporda Maraş'ın büyük bir köy havasında olduğu, her türlü medeniyet ölçütünden mahrum olduğu ifadeleri yer alır. (CCA, 490-1-0-0/686-328-1: 85-94) Dönemin geçim kaynağı ekseriyetle tarımdı. Bağlantılı olarak sosyal hayatı da bu ekseninde şekillenmekte idi. O dönem için köylerde yaşayan çiftçilerin durumu iç açıcı değildi. Bu kişiler kendi topraklarında amele konumuna düşmüş, sefalet içinde yaşamaktaydı. Köylüler, seçimlerde kendi iradeleriyle değil, köyün ileri gelenlerinin işaret edecekleri kişilere oy veriyorlardı. Zira ekonomik olarak bu kişilerin boyunduruğunda idiler. Pirinç ekiminden dolayı Maraş'ta sulama çok önemliydi ve çoğu su kaynağı

çiftlik sahiplerinin elindeydi. Bir nevi köylüler de bu kişilerin esiriydi. Çiftçiler ve sanat erbapları genelde partiye meyilli idiler. (CCA, 490-1-0-0/686-328-1: 12-19)

Hasan Reşit Tankut'un 12.01.1938 tarihli Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine gönderdiği rapor 05.06.1937 tarih, 4/1005 sayılı emir gereği seçim bölgesine yapılan gezi sonrası hazırlanmıştır. Buna göre; Pazarcık kazasının Gaziantep'e bağlanması sonrası il özel idaresinin maddi açıdan kötüleştiğini bu nedenle Pazarcık kazasının yeniden Maraş'a bağlanmasının uygun olacağı tavsiye edilir.¹¹ Zira Pazarcık, gelirleri giderlerinden fazla olan bir kaza idi ve Maraş bütçesine katkısı vardı. (CCA, 490-1-0-0/686-328-1: 130-139) 12.01.1938 tarihli rapordan, Maraş'ta şaraplık üzüm üretildiği ve senelik otuz milyon kilo hasat yapıldığı anlaşılmaktadır. Ancak tekel idaresinin dikkatinin, üzüm cinsinde değişikliğe gidilmesi yönünde çekilmesi tavsiye edilmiştir. Çiftçiler için de bazı tavsiyeler vardır belgede. Misal: şehirde ikamet eden çiftçilere de tıpkı kırsalda yaşayanlara verildiği gibi ormanlık alanda makta¹² verilmesi talep edilmiştir. Elbistan ve Göksun'u istasyona bağlayan yol için düzeltme çalışmaları talep edilmiştir. Ayrıca istasyon yakınına buğdayların muhafazası için bir silo, bu mümkün değilse en azından bir ambar talebi de listede yerini almıştır. Bölgede keçi yetiştiriciliği yaygındı. Dolayısıyla yeni orman kanununun¹³ halkta endişe yarattığı görülmektedir. Ekim alanlarının sulanma sorunundan bu raporda da bahsedilmiştir. Daha evvel defaatle dile getirilen bir mesele olmasına rağmen bu konuda herhangi bir revizyon yapılmadığı anlaşılmaktadır. Göksun'daki Ziraat Bankası sandığının kapatılıp işlemlerin Elbistan'da yürütülmesine bağlı olarak halk müşkül duruma düşmüştür. Dolayısıyla buraya yeniden bir Ziraat Bankası sandığı açılması istenmektedir. (CCA, 490-1-0-0/686-328-1: 130-139) Hayvancılık da şehrin ekonomisinde önemli bir yere sahipti ve iyileştirilmesi için gerekli çalışmalar yapılmalıydı. Örneğin 04.02.1941 tarihinde yapılan parti kongresi sonrası bazı talepler gerekli bürolara iletilmiştir. Buna istinaden 31.03.1941 tarihinde Ziraat Müdürü Cevdet Atanak tarafından parti il yüksek makamına cevap yazısı yazılmıştır. Bu yazıda hayvan ıslahı için köy bütçesine her sene boğa parası konulduğu ancak bu meblağın yeterli olmaması dolayısıyla yeni boğa alımı yapılamadığı; Andırın içinse bir veteriner talepleri olduğu görülmektedir. (CCA, 490-1-0-0/686-331-1: 32)

17.07.1943 tarih 4/2453 sayılı yazıya karşılık 27.11.1943 tarihinde Maraş Milletvekili Abdullah Yayıcı tarafından bir rapor kaleme alınmıştır. Rapor, Maraş bölgesi gezilerek oluşturulmuştur. Raporda ekseriyetle bölgenin ekonomisi işlenmiştir. Maraş'ın I. Dünya Savaşı öncesi nüfusunun 60.000 olduğu ve zirai açıdan oldukça zengin ve bereketli topraklara sahip olduğu girizgâhı yapılmıştır. Coğrafi konumu itibarıyla Anadolu'dan Suriye'ye geçen kervanların güzergâhı üzerinde yer alan kentin transit ticaret merkezi olduğu ve Suriye ve Mısır'a el işçiliği gerektiren dabaklık, bakırcılık, saraçlık, yemenicilik, demircilik ürünlerini ihraç eden konumda olduğu hatırlatılmıştır. Ancak son dönemlerde tren yoluna uzaklığı, kervancılığın bitmesi, el işçiliğinin yerini makineleşmenin alması, tohumların kötü olması nedeniyle mahsulün azalması ve Pazarcık'ın Gaziantep'e bağlanması gibi nedenlerden dolayı ekonomik bir çöküntünün baş gösterdiği bir yer halini aldığı gösterilmiştir. (CCA, 490-1-0-0/687-335-1: 31)

¹¹ 09.05.1944 tarihinde İçişleri Bakanlığı tarafından Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine gönderilen yazıya göre Maraş Milletvekilleri tarafından verilen raporun işleme alınması neticesinde Pazarcık kazası 4529 sayılı kanunla Maraş Valiliğine bağlanmıştır. Bilgi İçin Bkz. CCA, Kurum: 490-1-0-0/Cumhuriyet Halk Partisi, Yer: 687-335-1, s. 9.

¹² Ormanda kesim yapılacak yer.

¹³ Madde 41: Devlet ormanlarının ağaçlı yahut ormandan açılmış çıplak yerlerinde yaylak, kışlak, otlak ve sulama gibi hakları olanlar bu haklarının taallûk ettiği kısımlar ormanların içinde bulunuyorsa orman idaresi tarafından gösterilecek yollardan girip çıkmaya ve ağaçlarla fidanlara zarar yapılmaması için idare tarafından alınacak diğer nevi tedbirlere riayete mecburdurlar. Bu hak sahipleri tiftik keçisi, kara keçi ve deve hayvanlarını bu yerlere sokamazlar.

Madde 42: Devlet ormanlarındaki otlaklara hayvan sokulup otlatılmasına orman mühendisleri tarafından tanzim ve mafevk orman başmühendislerince tasdik olunacak plânlara göre Orman Umum Müdürlüğünün izni ile müsaade olunur. Plânda, otlatılacak hayvanların cins ve neveleri gösterilir. Yanmış olan orman yerlerine hiçbir suretle hayvan sokulamaz. Plânlr, otlak zamanından evvel tanzim ve tasdik olunur. Kuraklık gibi fevkalâde ahvalde Ziraat Vekâletinin izni ile muvakkat olarak Devlet ormanlarının zarar vermeyecek yerlerinde hayvan otlatılabilir. Bilgi İçin Bkz. T.C. Resmi Gazete, 18 Şubat 1937, Sayı: 3537, Kanun No: 3116, s. 7689-7690, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3537.pdf>. 41. Maddeye aykırı davrananlar 5 ile 25 lira arası hafif para cezasına çarptırılırlar. 42. Maddeye uymayanlar ise ormanlık alana sokulan hayvan sayısına göre 50 liraya kadar hafif para cezası veya bir aya kadar hapis cezası ile cezalandırılırlar. Bilgi İçin Bkz. T.C. Resmi Gazete, 18 Şubat 1937, Sayı: 3537, Kanun No: 3116, s. 7693, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3537.pdf>.

SONUÇ

CHP, ülkenin durumu hakkında ayrıntılı ve gerçek bilgilere sahip olabilmek adına görevlendirdiği müfettişlerin yanı sıra, bölge milletvekillerinden ve başka bölge milletvekillerinden yaptıkları ziyaretler sonrası da raporlar istemiştir. Bu raporlara ilaveten bu çalışmada, parti idare kurullarının toplantı raporları da incelenmiştir. Maraş için hazırlanan raporların ekseriyetle içerikleri aynıdır. Bu konulardan birisi Kürt meselesidir ve Kürt halkının Türkleştirilmesi gerektiği yönlü fikirler ağırlıktadır. Çerkez ve Alevilerin de zira aynı şekilde benzeştirilmesi salık verilmiştir. En önemli görülen sorunlardan biri ise kentin sosyo-kültürel ve ekonomik gelişmesinin olmaması ve bunu aşma yolunda çalışmaların yetersiz kalmış olduğudur. Parti, çeşitli imkânları ile şehrin kültürel yönden canlanmasına önayak olmuştur. Örneğin: spor faaliyetleri ekseriyetle parti bahçesinde yer alan sahalar vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir. İl İdare Heyeti raporlarından anlaşıldığı üzere parti üyelerinin okumuşluk oranı oldukça düşüktür. Kadın üyeler ise çok azdır ve okuryazarlık bu grup içerisinde daha da düşmektedir. Halkevi çalışmalarının yetersizliği ve iyileştirilmesi gerektiği en çok bahsi geçen konulardan bir diğeridir. Halk ile partinin bağlarını güçlendirmek, halka parti prensiplerini benimsetmek için mahalle ve köy halkodalarına büyük görev düşmektedir. Bu sebeple yaygınlaştırılmaları gerekmektedir ve elbette işler vaziyette olmalıdırlar. Tek parti yönetiminin bölgeye yansımaları, parti ile hükûmet yetkilileri ve devlet idarecilerinin ortak çalışmalar içerisinde olmasından gözlenmektedir. Devlet ve partinin ortak hareket ettiği bu dönemde bile bütçe kıtlığı dolayısıyla birçok işe başlanamadığı ya da işlerin yarım kaldığı görülmektedir. Aynı gerekçe ile eğitim ve sağlık hizmetleri de yeterli seviyelerde değildir. Bölge için en büyük sorunlardan biri de bölge ailelerinden bazılarının parti ve kentin idaresini elinde tutmasıdır. Hatta parti yöneticileri de ekseriyetle uzun yıllar görevlerini devam ettirmişlerdir. 1945 sonrası belgelerde Pazarcık ve Afşin de yer almıştır. Zira Pazarcık tekrar Maraş'a bağlanmış ve Afşin (Efsus) de 1944'te ilçe merkezi olmuştur.

Özellikle Maraş için hazırlanan belgeler incelendiğinde kente dair sorunların açık şekilde merkeze iletiliği anlaşılmaktadır. Bu belgeler sorunların belirlenmesinde oldukça önemli kaynaklardı. Ancak çözüm konusunda partinin özellikle ekonomik nedenlerden dolayı eksik kaldığı anlaşılmaktadır. Zira gerekli bürolara iletilen talepler ekseriyetle ekonomik yetersizliklerden dolayı olumsuz yanıtlanmıştır. Ancak yine de gerek bayındırlık işleri gerekse sosyo-kültürel alanda tedricen bir ilerleme de gözlenmiştir. Merkez tarafından halkın halkevleri ve halkodalarına yönlendirilmesi, burada parti prensiplerinin yayılması istenmiştir. Bunun da yeterli olmayacağı düşünüldükçe parti üyeliğinin teşvik edilmesi tavsiye edilmiştir. Ancak tüm bu talepler neticesinde bile raporlardan anlaşıldığı üzere parti prensiplerinin halka aktarılması konusunda yetersiz kalmıştır. Çünkü yereldeki yetkililer gerekli özeni gösterememişlerdir. Raporlardan çıkarılabilecek bir diğer sonuç da tek parti yönetiminde bu partide makam sahibi olmanın gücü de beraberinde getirdiğidir. Zira bu nedenle parti içinde de çatışmalar yaşanmıştır.

KAYNAKÇA

Alpaslan, E. ve Kocaoğlu, H. (2022). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Gaziantep ve Maraş Halkevi Öncülüğünde Dil Bayramı Kutlamaları, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, Cilt: 21, Sayı: 3, 1699-1719.

Avcı, R. (2014). "Kahramanmaraş'ta Eğitim", *Akdeniz'in Altın Kenti Kahramanmaraş*, Genel Koordinatör: Seydihan Küçükdağlı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Bal, S. (2013). *CHP Parti Müfettişlik Raporlarının Değerlendirilmesi: Balıkesir Örneği*, Belgi Dergisi, Sayı: 6, 731-741.

CCA, Kurum: 490-1-0-0/Cumhuriyet Halk Partisi, Yer: 1579-433-1.

CCA, Kurum: 490-1-0-0/Cumhuriyet Halk Partisi, Yer: 273-1091-2.

CCA, Kurum: 490-1-0-0/Cumhuriyet Halk Partisi, Yer: 612-127-3.

CCA, Kurum: 490-1-0-0/Cumhuriyet Halk Partisi, Yer: 686-328-1.

CCA, Kurum: 490-1-0-0/Cumhuriyet Halk Partisi, Yer: 686-330-1.

CCA, Kurum: 490-1-0-0/Cumhuriyet Halk Partisi, Yer: 686-331-1.

CCA, Kurum: 490-1-0-0/Cumhuriyet Halk Partisi, Yer: 687-332-1.

CCA, Kurum: 490-1-0-0/Cumhuriyet Halk Partisi, Yer: 687-335-1.

CCA, Kurum: 490-1-0-0/Cumhuriyet Halk Partisi, Yer: 687-336-1.

CCA, Kurum: 490-1-0-0/Cumhuriyet Halk Partisi, Yer: 989-830-1.

Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi, 1927,
<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/server/api/core/bitstreams/52fa6430-bb23-4b92-b6b5-c3f67e957ff4/content>, Erişim Tarihi: 16.01.2024.

Çadırcı, M. (1991). *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Doğanay, R, Çelik, A, (2019). *Cumhuriyet Halk Partisi Teftiş Raporlarına Göre Urfa İli ve Çevresindeki Sorunlar*, Tarih Yolunda Bir Ömür Ergün Öz Akçora Armağanı II. Cilt, Editörler: Ahmet Aksın, Yavuz Haykır, Filiz Yıldırım, Hiper Yayınları, 101-121.

Döğüş, S. (2014). "XI-XIV. Yüzyılda Maraş'ın Sosyal ve Kültürel Tarihi", *Akdeniz'in Altın Kenti Kahramanmaraş*, Genel Koordinatör: Seydihan Küçükdağlı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 33-34.

Eyicil, A. (2014). "Yakın Çağda Kahramanmaraş (1850-1920)" *Akdeniz'in Altın Kenti Kahramanmaraş*, Genel Koordinatör: Seydihan Küçükdağlı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 55-58.

Gürbüz, M. (2014). "Kahramanmaraş İlinin Coğrafi Özellikleri", *Akdeniz'in Altın Kenti Kahramanmaraş*, Genel Koordinatör: Seydihan Küçükdağlı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 95-133.

Karayaman, M. (2018). *1935-1950 Yılları Arasında Kaleme Alınan CHP Parti Müfettiş Raporlarının Yerel Tarih Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi: Batı Anadolu Örneği*, XVIII. Türk Tarih Kongresi (Ankara, 1-5 Eylül 2018), <https://www.ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2022/04/22-MehmetKarayaman.pdf>, ss. 427-458.

Koç, K. (2009). Tarih Boyunca Maraş Şehri'nin Gelişmesini Etkileyen Faktörler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 21, 311-326.

Özer, S. (2020). Maraş'ta Salgın Hastalıklarla Mücadele (1935-1960), *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 20, Sayı: 41, 701-28.

Sancaktar, C. Türkiye'de Çok Partili Rekabetçi Siyasetin Doğuşu: Siyasal Değişimin İç ve Dış Dinamikleri, *Bilge Strateji*, Cilt: 4, Sayı: 7, ss. 31-64.

Söylemez, F. (2014). "Yeni Çağda Maraş (1522-1789)", *Akdeniz'in Altın Kenti Kahramanmaraş*, Genel Koordinatör: Seydihan Küçükdağlı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Şahin, G. (2016). *Chp Parti Müfettişlik Raporları'na Göre Kırşehir'de Siyasi, Sosyal Ve Ekonomik Hayat (1936-1947)*. Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı, Cilt: 14, Sayı: 21.

Şavkılı, C. ve Gümüşalan, N. (2014). Cumhuriyet Döneminde Kahramanmaraş. *Akdeniz'in Altın Kenti Kahramanmaraş*, Genel Koordinatör: Seydihan Küçükdağlı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Şavkılı, C. ve Gümüşalan, N. (2014). "Cumhuriyet Döneminde Kahramanmaraş". *Akdeniz'in Altın Kenti Kahramanmaraş*, Genel Koordinatör: Seydihan Küçükdağlı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları

T.C. Resmi Gazete, 18 Şubat 1937, Sayı: 3537, Kanun No: 3116, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3537.pdf>.

Tunçay, M. (1999). *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü, <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 30.11.2022.

Uyar, H. (1999). *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Kitapları.

Yapıcı, H. (2021). *Parti Çalışma ve Müfettiş Raporlarına Göre CHP ve Hizipleşme: Kütahya Örneği*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S 70, 152-168.

Yetişgin, M. (2014). "Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Maraş'ın Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Durumu". *Akdeniz'in Altın Kenti Kahramanmaraş*, Genel Koordinatör: Seydihan Küçükdağlı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.